

Kürt ve Beluci Ulusçuluklarının Benzeşen ve Ayrışan Yönleri

Göktürk Tüysüzoğlu

[Yrd. Doç. Dr., Giresun Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü]

Özet

Kendi kimliklerine eklenmiş birer ulus devlete sahip olmayan Kürtler ve Beluciler, konumlandıkları coğrafyalar itibarıyla bölgesel dengeleri derinden etkileme kapasitesine sahip iki halk olarak görülmelidir. Toplumsal yapıları, bağlı oldukları ülkelerin ulusal kimlik vurgularını reddetmeleri, siyasal/yönetimsel vurgularının sınır aşan bir nitelik taşıması ve ulusçuluk girişimini yönlendiren iki ayrı çizginin bulunması gibi hususlar, bu iki halkın ulusçuluk girişimlerini benzer kalıplar içerisinde değerlendirmeyi kolaylaştıran en önemli unsurlardır. Diaspora etkinliği, medya unsuru, uluslararası farkındalık ve konjonktürel vurgu ise iki ulusçuluk girişimi arasındaki farklılıklar olarak betimlenebilir. Toplumsal altyapıya vurgu yapan geleneksel aktörler ile seküler ekseninde ele alınması gereken örgütler arasında süregelen rekabet ise, ulusçuluk girişimlerinin yekvücut ve daha etkin bir şekilde ortaya konmasını zorlaştırmaktadır. Kürt ulusçuluğunun son dönemde elde ettiği kazanımlar ve bu halkın geleceğine dair gelecek öngörülerini, oldukça benzer bir toplumsal/siyasal/tarihsel altyapıya sahip olan Beluciler için de bir emsal teşkil edebilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sardar | Ağa | Cundullah | PKK | Diaspora | Türkiye | Pakistan

Resembling And Diverging Aspects Of Kurdish Nationalism And Baloch Nationalism

Abstract

Kurds and Balochis do not have a state that could be articulated into their own identities. Also they would be seen as nations that have the capacity to affect the regional outlook which they are located. Factors like societal structure, denial of the national identity formation of the states that they live, transboundary character of their societal/administrative demands are the most important elements that ease to evaluate the nationalist motives of Kurds and Balochis within similar pattern. Efficiency of diaspora, use of media, international awareness and conjuncture could be portrayed as the differences between these nationalist initiatives. Rivalry that continues between the traditional actors that stresses the societal base and the organizations which must be dealt as secular nationalist obstructs the effectiveness and concreteness of the nationalist demands of Kurds and Balochis. Acquisitions that the Kurdish nationalist movement achieves recently and the foresights that oriented towards the future of Kurds could constitute a precedent for the Balochis, who own a similar societal/historical/political substructure.

Keywords: Sardar | Agha | Jundallah | PKK | Diaspora | Turkey | Pakistan

Giriş

Etnik/ulusal kimliğe atıfla meşrulaştırılan, yani toplumsal ayırım çizgileri üzerinden anlamlandırılan siyasal erimli projeler genel itibarıyla benzer bir nitelik gösterir. Kimliğin söylem ve eylem yoluyla güvenleştirilmesi ve kapsayıcı bir toplumsal talep olarak siyasal arenaya yansıtılması ulusçu girişimlerin koordine edilmesi bağlamında önemlidir. Ne var ki, her ulusçu uyanışın tam olarak aynı etkinlikte yürütülmesi ve başarıya ulaşması mümkün olmamaktadır. Bu nedenle, ulusçu girişimlerin üzerine temellendirileceği altyapı unsurlarının ve konjonktürel gelişmelerin yakından takip edilmesi ve farklı ulusçuluk hareketlerinin karşılaştırmasının yapılarak, benzeşen ve ayrışan faktörler üzerinden çıkarımlarda bulunulması gerekmektedir. Bu tarz bir karşılaştırmaya gidilmesi, çeşitli coğrafyalarda konumlanmış farklı ulusçuluk girişimlerinin ne tür bir yapıya evrileceğini görebilmek ya da bir bölgede yaşanan ulusçu uyanışın farklı coğrafyalarda yaşanan benzer durumlar için bir emsal teşkil edip edemeyeceğine ilişkin bir analizde bulunmamızı kolaylaştıracaktır.

Kürt ve Beluci ulusçuluklarının benzeşen ve ayrışan yönleri üzerinden yapılacak bir kıyaslama, Ortadoğu olarak adlandırabileceğimiz bölgede oldukça kalabalık bir nüfusa sahip olan ancak kendi kimliklerine dayalı birer ulus devleti olmayan iki toplumun siyasal taleplerinin anlaşılabilmesi anlamında önemlidir. Bu iki toplumun ulusçu girişimlerine olumlu ya da olumsuz yönde etki eden faktörlerin karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi, oldukça benzer gerçekliklere eklenmiş olan bu iki halkın toplumsal/siyasal geleceğinin öngörülebilmesi ekseninde oldukça aydınlatıcı olacaktır. Konjonktürel bağlamda Kürt ulusçuluğunun yükselişte olduğu ve Kürt ulusçuluğu ile Beluci ulusçuluğu arasındaki örtüşme de göz önünde bulundurulduğunda, Kürtlerin elde edeceği başarının ya da başarısızlığın, daha geri planda bir görünüm arz eden Beluci ulusçularına izleyecekleri strateji anlamında ciddi bir geri bil-

dirim sunacağı ortadadır. Ortadoğu'nun geleceğinde önemli bir rol oynaması beklenen ve özellikle küresel enerji denklemleri açısından kırılma noktaları olarak görebileceğimiz bölgelerde konumlanmış olan bu iki halkın eklenmediği ulusçu yaklaşımların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi güncel bölgesel gelişmelerin analiz edilmesi açısından da yararlı olacaktır.

Bu çalışmada Kürt ve Beluci ulusçulukları arasındaki örtüşmeye vurgu yapılarak, Ortadoğu'nun geleceğine önemli oranda etki etmesi beklenen bu iki halkın gelecek stratejilerinin birbirlerinden önemli oranda etkilenene ve özellikle Kürtlerin taleplerinin karşılanması noktasında izlenecek olan yolun Beluciler için de bir emsal teşkil edebileceğine yönelik bir çıkarımda bulunmaktadır. Bu bağlamda, çalışma kapsamında öncelikle Kürt ve Beluci ulusçuluklarının karakteristik özelliklerine kısaca değinilecektir. Daha sonra ise bu iki ulusçu girişimin benzeşen ve ayrışan yönleri üzerinden, Kürt ve Beluci ulusçuluklarının birbirleri için bir emsal teşkil edip edemeyeceğine ilişkin karşılaştırmalı bir analizde bulunulacaktır.

Kürt ve Beluci Ulusçuluklarının Karakteristik Özellikleri

Kürt ve Beluci ulusçu hareketlerinin benzeşen ve ayrışan yönleri üzerinden bir kıyaslamada bulunup, iki ulusçuluk girişiminin birbirleri için bir emsal teşkil edip edemeyeceğini değerlendirebilmek için öncelikle bu iki topluma yön veren karakteristik özellikler üzerinde kısaca durmak gerekir.

Kürtler

Kürt kelimesinin kökenine ilişkin çeşitli tartışmalar bulunsada,¹ genel kabul bu kelimenin Farsça'da "kahraman" anlamına gelen *Gord* sözcüğünden türetildiği yönündedir. Bu bağlamda, Kürtlerin, İran kökenli bir halk olduğu ifade edilmektedir.² İran kökenli olmalarına karşın, Kürtlerin tarihini ve kültürünü şekillendiren en önemli husus, yaşadıkları bölgelerde konumlanmış olan diğer halklar ile kurdukları ilişkiler olmuştur. Bu halkların en önemlileri ise Araplar, Türkler, Süryaniler, Keldaniler ve Ermeniler olmuştur.

Kürt halkını tanımlayan sözcüğün kökeni Sasaniler'e kadar uzanıyor olsa da, bugün Kürtlerin yaşadığı coğrafyayı betimleyen Kürdistan terimi ilk kez Büyük Selçuklular döneminde İran'ın Hemedan kenti ve çevresini nitelemek için kullanılmıştır. Bu isim coğrafyaya yapılan vurgu çerçevesinde Osmanlı padişahı Kanuni Sultan Süleyman'ın yayınladığı fermanlarda da geçmektedir. Evliya Çelebi de seyahatnamesinde Kürdistan terimini kullanmış ve bölgeye ilişkin gözlemlerini anlatmıştır. Tanzimat Dönemi'nde ortaya konan yönetsel reformlar sonrasında ise 1847'de Kürdistan, bir eyalet haline getirilmiş ve bundan sonraki süreçte Kürt ve Kürdistan sözcükleri resmi evraklarda ve yöneticiler tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır.³ Ne var ki, Kürdistan deyiminin 20. yüzyıla, özellikle de Osmanlı'nın dağılması sürecine değin belirli bir etnik grubun (yani Kürtlerin) ve kültürün hâkim olduğu sosyal ve

siyasal bir adlandırma olarak değil, yalnızca coğrafi/bölgesel bir anlamlandırma çerçevesinde ele alındığını görmek gerekir. Kürdistan teriminin belli bir grubu, yani Kürtleri referans alarak siyasal bir adlandırma bağlamında değerlendirilmesi ise Kürt ulusçuluğunun yükselişi ile birlikte ele alınması gereken ve Kürtlerin içerisinde yaşadıkları devletleri ayrılıkçı Kürt talepleri ekseninde endişelendiren bir husus olmuştur.

Kürtler, esas itibarıyla Ortadoğu'nun yerli halklarından biridir. İran'daki Zagros Dağları eteklerinden (İran'ın Kürdistan, Batı Azerbaycan, Kermansah ve Loristan eyaletleri) Anadolu'nun doğusu ve güneydoğusuna, Bağdat'ın kuzeyinden (Mezopotamya) Suriye'deki Halep şehrine kadar olan topraklarda Kürtlerin ciddi bir nüfusa ve sosyo-kültürel görünürlüğe sahip olduklarını görüyoruz. Bu coğrafyalarda ve göçlerle gittikleri Avrupa başta olmak üzere Kürtlerin toplam nüfusunun 25-30 milyon aralığında olduğuna dair çıkarımlarda bulunmaktadır.⁴ Kürtlerin çok büyük bir bölümü Sünni Müslümandır ve genel itibarıyla Şafii mezhebine mensuptur.⁵ Ancak Hanefi ve Alevi mezheplerine mensup olanları da bulunmaktadır. Az da olsa Ezidi (Yezidi), Hıristiyan ya da Zerdüşt dinlerini benimsemiş Kürtlere de rastlanmaktadır.

Kürt ulusçuluğunun en önemli unsurlarından biri yaşadıkları coğrafya ise diğeri de konuştukları dildir. Nitekim Kürtler, yaşadıkları coğrafya özelindeki yönetsel/siyasal baskılardan ve konuştukları dil üzerine konan kısıtlamalardan ya da yasaklamalardan etkilenerek ulusçu bir eylemliliğe eklenmişlerdir. Kürtçe, Hint-Avrupa dil ailesinin İran grubuna ait bir dil olarak bilinmektedir. Hatta Kürtçe ile güney İran dillerinden biri olarak kabul edilen Beluci dili arasında akrabalık olduğunu belirten analizler de mevcuttur.⁶ Kürtçe, genel itibarıyla iki ayrı lehçe çerçevesinde değerlendirilir. Bunlardan birincisi, daha kuzeyde kalan Kürtlerin konuştuğu Kurmançî, ikincisi ise merkez lehçesi olarak görülen Sorani'dir. Kurmançî, Türkiye, Suriye, Kafkasya (Ermenistan ve Azerbaycan'daki Kürtler) ve Irak'ın belli bölgelerinde (Musul ve çevresi) egemen olan lehçedir. Kürtçenin en yaygın konuşulan kolu olarak bilinir. Sorani ise, İran Kürtleri ve Irak Kürtlerinin önemli bir bölümü tarafından konuşulur.⁷ Kürtçe'nin diğer lehçeleri olarak görülen Zazaca ve Gorani ise genel olarak Kürtçe'den ayrı bir dil olarak görülür. Hatta Zaza'ların ayrı bir halk olduğunu ifade eden analizler de bulunmaktadır.⁸

Yüzyıllardan bu yana farklı toplumsal/etnik grupların siyasal egemenliği altında yaşıyor olmalarına karşın, Kürt dili, kültürü ve toplumsal karakteri varlığını korumuş ve Kürtler bağlı buldukları ülkelerin/toplumlara entegre olarak asimile olmamışlardır. Bunun en önemli nedenleri olarak buldukları bölgenin bağlı oldukları ülkenin merkezine uzak olmasının yanı sıra, dağlık bir coğrafyada yaşıyor olmaları ve konumlandıkları bölgelerde çoğunluğu oluşturuyor olmaları gösterilebilir.

Kürt ulusçuluğunun Türkiye, İran, Irak ve Suriye'deki gelişim süreçleri birbirinden farklı bir çizgi izlemiştir. Kürt nüfusunun en fazla olduğu ülke olan Türkiye, Osmanlı döneminden bu yana Kürt coğrafyasına ilişkin sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Tanzimat döneminin beraberinde getirdiği

merkezileşme arayışı sonrası feodal bir yapı arz eden Kürt coğrafyasında yaşanan rahatsızlık 1847 yılından itibaren çeşitli isyanlar aracılığıyla kendisini göstermiş,⁹ Osmanlı'nın son dönemlerinde kurulan çeşitli cemiyetler üzerinden olgunlaştırılmaya çalışılmış ve I. Dünya Savaşı esnasında ve sonrasında ayrılıkçı bir karakter kazanmaya başlamıştır. Yeni devletin Türk kimliği üzerine oturtulması ve merkezîyetçi bir yapı öngörmesi, Kürtlerin önemli bir bölümünde rahatsızlığa yol açmıştır. Halifeliğin ve saltanatın da ilga edilmiş olması Kürtler ile Türkler arasındaki duygusal bağların gevşemesinde önemli bir rol oynamıştır. Kürt coğrafyasında yaşanan ve hem ulusçu hem de dinsel bir karaktere sahip olan *Şeyh Said İsyanı* ile sonrasında yaşanan *Ağrı* ve *Dersim* isyanları Kürt ulusçuluğunun etkinliğini ortaya koyan önemli olaylar olarak görülmelidir.¹⁰ Cumhuriyetin ilk yıllarında gerçekleşen bu isyanların ardından Kürtlerin yaşadığı bölgeler her daim dikkatle izlenmiş ve özellikle Güneydoğu ve Doğu Anadolu bölgeleri devlet eliyle güvenleştirilmiştir. Ancak bu süreç, Kürt ulusçuluğunun üzerini örtememiş ve özellikle yaşanan askeri darbeler esnasında ve sonrasında Kürt dili özelinde işletilen kısıtlama ve yasaklamalar,¹¹ Kürt ulusçuluğunun en önemli ve etkin yapılanması olan PKK'yı ortaya çıkarmıştır. PKK, Türkiye ve Batılı ülkeler nezdinde “terör örgütü” olarak kabul edilmiş olmasına karşın, askeri gücü ve siyasal/toplumsal meşruiyeti ile bugün Kürt ulusçuluğunun Türkiye başta olmak üzere bölge ve diaspora Kürtleri bağlamında en önemli aktörü konumundadır.¹² Bugüne dek Kürt ulusçuluğunun birçok siyasal temsilcisi PKK ile ilişkileri üzerinden ve “ayrılıkçı” bir eğilim gösterdikleri gerekçesiyle yasaklanmıştır. Ne var ki, son dönemde bu konuda ciddi bir değişim gözlenmektedir. Zira PKK ile olan ilişkileri yadsınamaz bir siyasal parti olan BDP ve onun devamı olması beklenen HDP, “barış süreci” adı verilen ve yükselen Kürt ulusçuluğunu belli anayasal, siyasal ve yönetsel değişiklikler üzerinden Türkiye'nin bütünlüğü içerisinde aynı potada eritmeyi hedefleyen bir süreci, Türk hükümeti ile birlikte koordine etmeye çalışmaktadır.¹³

İran Kürtleri ise, çoğunlukla olarak Kürdistan ve Batı Azerbaycan eyaletlerinde yaşamaktadır.¹⁴ İslam Devrimi ve İran-İrak Savaşı sonrası bölgeden yurtdışına (özellikle Avrupa'ya) göçen Kürtlerin sayısında ciddi bir artış olmasına karşın, Kürt nüfusun belirtilen coğrafyadaki varlığı yadsınamaz bir gerçekliktir. Kürt ulusçuluğunun gelişimi açısından İran ile Türkiye arasındaki en önemli farklılık, Türkiye'nin aksine, İran'ın Kürt kimliğini ve dilini reddetmemesi olmuştur. Ne var ki, İran'da Fars kimliği, dili ve kültürü bir üst/anayasal kimlik olarak sunulmuş ve Kürtlerin bu kimliği benimsemesi istenmiştir. Bu noktada, İran'ın, Kürtlerin ve Kürtçe'nin İran kökenli bir halk ve dil olması hususunu bir meşrulaştırıcı olarak kullanmak istediğini görüyoruz. Kürtleri, Fars kimliğinden ve İran'ın siyasal söyleminden ayıran en önemli unsurlardan biri, İran Kürtleri'nin çok büyük bir bölümünün (*Kermansah*'ta yaşayanlar dışında) Sünnî olmasıdır. 1979 sonrası Şii İslam kimliği üzerine bina edilen bir ülkede, farklı bir mezhepten olmak, Kürt kimliği ve diline ilişkin farkındalık ile birleştiği noktada Kürt ulusçuluğunu İran bağlamında da görür

kılmıştır.¹⁵ Ne var ki, İran Kürtleri'nin özellikle Türkiye Kürtleri ile olan bağlarının Irak Kürtleri'ne olan yakınlıklarına kıyasla zayıf olduğu söylenebilir. Bunun önemli bir nedeni, Türkiye Kürtleri'nin Kurmançî lehçesini konuşmaları ve Latince'yi yazı dili olarak kullanmasına karşın, İran Kürtleri'nin Sorani lehçesinde ve Arap alfabesine dayalı bir Kürtçe'yi benimsemiş olmalarıdır. PKK'nın İran'daki kolu olarak bilinen *PJAK (Kürdistan Özgür Yaşam Partisi)*,¹⁶ Iraklı Kürt lider *Mesud Barzani*'nin kontrolündeki *İran Kürdistan Demokrat Partisi (IKDP)*¹⁷ ve Marksist *Kürt İşçileri Devrimci Örgütü (KOMALA)*,¹⁸ İran'daki en önemli Kürt siyasal örgütleridir. İran Kürtleri'nin, II. Dünya Savaşı sonrasında 1946 yılında *Mahabad Cumhuriyeti* (Kürt Cumhuriyeti) adıyla bilinen ve kısa süre yaşayabilen bağımsız bir devlet kurduklarını da belirtmek gerekir.¹⁹

Iraklı Kürtler ise ağırlıklı olarak Irak'ın kuzeyinde Erbil, Süleymaniye, Musul ve Kerkük şehirleri ile çevresindeki topraklarda yaşamaktadır. Bugün itibarıyla nüfuslarının 4-6 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Yeni Irak anayasasının federal bir yönetim çerçevesinde kurgulanmasını arzulayan en önemli toplumsal grup olan Kürtler, bu sistem tam olarak işletilememesine karşın, Irak'ın kuzeyinde Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'ni oluşturmuş ve başta enerji, ticaret ve güç ile toprak paylaşımı gibi konularda merkezi yönetim ile sorun yaşamaya başlamışlardır.²⁰ Kerkük'ün statüsü konusundaki belirsizlik ve Türkiye ile yapılmak istenen enerji işbirliği, Bölgesel Kürt Yönetimi ile Irak Hükümeti arasında ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Iraklı Kürtler, I. Dünya Savaşı sonrasında itibaren ulusçu dürtüler ile birçok kez ayaklanmışlardır. *Mahmut Berzenci* ve *Molla Mustafa Barzani* bu hareketlere önderlik etmiş önemli isimlerdir. Iraklı Kürtlerin otonomi talepleri, 1990'lı yıllarına başlarına değin her daim şiddetle bastırılmış, Kürtler, Araplaştırma politikasına maruz bırakılmış ve tepki gösteren Kürt liderler ile aşiretler ülke içerisinde sürgüne tabi tutulduğu gibi katliamlara da uğramıştır. Bu katliamların en önemlileri kimyasal silah kullanılarak binlerce kişinin öldürüldüğü *Enfal* ve *Halepçe*'dir.²¹ Iraklı Kürtler, İran Kürtleri'nin aksine Türkiye ve Suriye'deki Kürtler ile de yakın ilişkiler kurmuştur. Bu bakımdan, Irak Kürtleri'nin Kürt ulusçuluğunun gelişimi bağlamında farklı coğrafyalar arasında temas alanı yaratan bir köprü görevini gördüğü söylenebilir. Bugün itibarıyla, Kürt ulusçuluğunun en fazla mevzi kazandığı yerin Irak Kürdistan'ı olarak bilinen bölge olduğu bilinmektedir. Mesud Barzani'nin liderliğini yaptığı Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi'nin sürekli gelişen ekonomik, askeri ve siyasal gücünün yanı sıra, *Celal Talabani*'nin Irak Cumhurbaşkanlığı koltuğunda oturuyor olması, Kürt ulusçuluğunun Irak'ta ne denli kuvvetli olduğunu gösteren birer unsur olarak değerlendirilmelidir. Irak Kürdistan'ı, Türkiye, İran ve Suriye'nin aksine PKK ve paydaşlarının değil, özellikle Mesud Barzani ve Celal Talabani'nin kuvvetli olduğu ve ulusçuluk bayrağını dalgalandırdığı bir bölgedir. Bu yönüyle Kürt ulusçuluğu bağlamında farklı bir yol izlediği söylenebilir.

Suriye Kürtleri ise özellikle Suriye'deki iç savaşın ardından dünyanın gündemine oturmuş bir topluluktur. Bu ülkedeki Kürtler, genel itibarıyla Irak sınırında ve Türkiye'nin güney sınırlarına paralel olarak yaşamaktadır. Kürtler, bu coğrafyaya *Rojava* (Batı Kürdistan) adını vermektedir.²² Ne var ki, Kürt kökenli Suriyelilerin önemli bir bölümü, Türkiye'den ya da Irak'tan göç ettikleri gerekçesiyle Suriye yönetimi tarafından vatandaşlık haklarından mahrum bırakılmıştır. Suriye Hükümeti, Kürtleri Araplaştırmak için 1960'lı yılların ortalarından itibaren *Cezire* bölgesi merkezli bir Arap kuşağı yaratmaya çalışmıştır.²³ Bu projenin başarılı olduğu söylenemez. Hatta Suriye'deki Kürtlerin kimliklerine daha sıkı bir şekilde sarılmalarına ve Kürt ulusçuluğunun yükselişine yardımcı olmuştur. Bugün itibarıyla Suriyeli Kürtlerin önemli bir bölümünün PKK çizgisine yakın duran *PYD (Demokratik Birlik Partisi)*'yi desteklediği ve bu partinin de kendisine yakın *YPG (Halk Koruma Birlikleri)* eliyle Suriye'nin kuzeyinde mevzi kazanmaya çalışan *İŞİD* ve *El Nusra* gibi Selefi örgütlerle mücadele içerisinde olduğu söylenmelidir.²⁴ Mevcut konjonktürde, önemli bir bölümü PYD üzerinden PKK çizgisine yakın dursa da, Kürt ulusçuluğuna önderlik etme hususunda aralarında rekabet olan Mesud Barzani ile PKK'nın, Suriye Kürtleri üzerinde etkinlik kurmaya çalıştığı bilinmektedir.

Beluciler

İran kökenli bir halk olarak görülen Belucilerin esas çıkış noktasının Suriye'deki Halep şehri olduğu düşünülmektedir. Önce Irak'a daha sonrasında da İran'ın Kermanshah ve Sistan bölgelerine göç etmiş olan bu halkın son durak noktası ise bugün çok büyük bir bölümü Pakistan ve İran topraklarında kalan ve adına da Belucistan denen geniş bölge olmuştur. Beluciler Sünni Müslüman bir halk olarak bilinir ve konuştuğu dil ise, tıpkı Kürtçe gibi, İran dil ailesine mensuptur.²⁵ Bu yönüyle Beluciler ile Kürtlerin akraba halklar olduklarına dair çıkarımlarda bulunulmuştur. Pakistan ve İran'ın yanı sıra Belucistan topraklarının çok küçük bir bölümü de Afganistan'da kalmaktadır. Belucilerin anavatanı olarak görülebilecek bu toprakların/ülkelerin dışında, Türkmenistan ve Hindistan gibi komşu coğrafyalar ve çalışmak üzere gittikleri Körfez ülkeleri (Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt, vb.) ile Avrupa'da, özellikle İskandinav ülkeleri (İsveç, Norveç, Danimarka) ve İngiltere'de bir Beluci diasporasının varlığından söz edilebilir. Beluci nüfusunun en fazla olduğu ülke Pakistan'dır. Nitekim Pakistan'ın batısında ülke topraklarının yaklaşık %48'ini oluşturan geniş bölgenin adı da Belucistan'dır.²⁶ Belucistan, Pakistan topraklarının neredeyse yarısını ifade etmesine karşın, Beluci kökenlilerin Pakistan nüfusuna oranı yalnızca %7-8 aralığındadır. İran'da yaşayan Beluciler ise İran nüfusunun yalnızca %2'sini oluştururlar ve yaklaşık 1,5 milyonluk bir nüfusa sahip oldukları bilinmektedir. İran'da Belucilerin yaşadığı bölge *Sistan-Belucistan Eyaleti*'dir ve bu bölge, ülkenin güneydoğusunda Pakistan ve Afganistan'a komşudur.²⁷ Belucilerin yaşadığı

bölge, dünya enerji üretim bölgelerini ve özellikle Basra Körfezi ile Hürmüz Boğazı'ndan yapılan enerji sevkiyatını kontrol etme imkânını sunmakta olan oldukça stratejik bir toprak parçasıdır.

Beluciler, kabile/aşiret bağlılıklarına çok önem veren ve belli büyük kabile/aşiret liderlerinin kontrolünde şekillenen feodal toplumsal/siyasal yapılanmaya sahip bir halk olarak bilinmektedir.²⁸ Bu bağlamda, *sardar* ya da *nawab* olarak adlandırılan kabile/aşiret reislerinin Beluci kimliğinin ve ulusçuluğunun vurgulanması anlamında önemli bir pay sahibi olduklarını söyleyebiliriz.²⁹ Feodal bir siyasal/yönetimsel çerçevede hareket eden ve Hindistan'daki İngiliz yönetimiyle dahi kendi toplumsal/yönetimsel otomilerinin altını çizen anlaşmalar yapan Beluci kabilelerinin, Pakistan'ın bağımsızlığı sonrası beliren merkezîyetçi yönetim anlayışına mesafeli durmaları ve hatta karşı çıkmaları, Pakistan Hükümeti ile Beluci kabileleri arasında anlaşmazlığa neden olmuştur. Bu anlaşmazlık, Pakistan Ordusu ile Beluci kabileleri arasında yaşanan silahlı çatışmaları, Belucilerin gerilla savaşına başvurmalarını, sürgün ve tutuklamaları ve sonuç olarak kendilerini baskılanmış hisseden Belucilerin rahatsızlıklarının modern anlamda ulusçu bir karakter kazanmasını beraberinde getirmiştir.

Belucilerin yaşadığı toprak parçaları, içerisinde buldukları ülkelerin en düşük nüfuslu ve ekonomik açıdan geri kalmış bölgeleridir.³⁰ Belucistan, sahip olduğu enerji rezervleri, dünyanın en önemli enerji havzasına olan yakınlığı ve özellikle Çin, Hindistan ve İran gibi bölgesel aktörlerin enerji stratejileri ile ABD'nin Asya'daki etkinlik mücadelesinde çok önemli bir yerde durmasına karşın, gerek altyapı yatırımları, gerekse de Beluci halkının ekonomik düzeyi anlamında oldukça geri bir konumdadır. Bu durum, Beluci halkında Pakistan ve İran'a karşı tepki doğurmakta ve bu iki devletin Belucilere ait kaynakları sömürdüklerine dair bir toplumsal ön kabul yaratılmasına yol açmaktadır. Bu yaklaşım, Beluci ulusçuluğuna dair seküler ve sol bir algının oluşmasına ve Beluci ulusçuluğuna yaslanan çeşitli örgütlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamıştır.³¹

Görüldüğü üzere Beluci ulusçuluğu iki ayrı düzlem üzerinde yükselmektedir. Bunlardan birincisi Belucilerin tarihine, toplumsal yapısına ve kültürüne yaslanmakta ve kabile liderleri ile Pakistan arasında süregelen rekabet ve anlaşmazlıklar üzerinden kendisini göstermektedir. Pakistan'ın bağımsızlığında önce Belucistan topraklarında var olan ve kabile aidiyetlerine dayalı feodal hanlıklar olarak görebileceğimiz döneme öykünerek, Pakistan'ın merkezîyetçi anlayışına karşı çıkan bu hareketlilik, Beluci ulusçuluğuna dair geleneksel çizgi olarak adlandırılabilir. İkinci çizgi ise, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış ve Belucistan'ın kaynaklarının Belucilere danışılmadan ve yeterli pay verilmeden sömürüldüğü düşüncesi üzerinden meşrulaştırılmış modern ulusçu anlayış olarak görülmelidir. Daha önce bahsetmiş olduğumuz çeşitli örgütler eliyle yürütülen bu ulusçu girişim çok daha kapsayıcı ve etkindir. Beluci ulusçuluğunun İran'a olan yansımaları ise daha çok din/mezhep farklılığı üzerinden ifadesini bulmaktadır. Şii İslam inancına dayalı bir devlet/toplum

kimliğini meşrulaştıran İran'da, Sünniliği içselleştirmiş Belucilerin varlığı, dil ve kültür farklılığı ile birleştiği noktada Belucilerin İran toplumuna/devletine yabancılaşmasına yol açmaktadır. İşte bu yabancılaşma, *Cundullah* adı verilen ve Sünni İslam'a olan referans üzerinden İran'da yaşayan Belucileri, Beluci ulusçuluğuna eklememeyi hedefleyen örgütün toplumsal meşruiyetini arttırmaktadır.³² Yani Beluci ulusçuluğunun İran'a olan yansımasının mezhep farklılığı üzerinden şekillendirildiği söylenebilir.

Beluci kabileleri arasındaki anlaşmazlıklar ve Belucistan topraklarının dağlar ve çöllerle kaplı coğrafi karakteri, Beluci kimliğine dayalı bütüncül bir siyasal yapının ortaya çıkmasını engellemiş ve Belucileri dış aktörlerin saldırılarına ya da egemenlik arayışlarına karşı topyekûn bir savunma gerçekleştiremeyen bir toplum haline getirmiştir. Beluci kabilelerini tek bir çatı altında toplayan ve bugün Belucistan olarak adlandırdığımız bölgenin tamamında egemen hale gelen ilk siyasal yapı *Kalat Hanlığı* (Konfederasyonu) olmuştur (1666).³³ Ne var ki, bu yapının da konfederasyon sözcüğünün de ifade ettiği üzere oldukça gevşek bir örgütlenmeye sahip olduğunu ve daha çok Afganistan ve İran topraklarından gelen tehditlere karşı Belucistan topraklarını savunma amacına yöneldiğini söyleyebiliriz. İngilizlerin Hindistan topraklarını sömürgeleştirmesinin ardından ise Kalat Konfederasyonu ile İngiliz Sömürge Yönetimi arasında birçok anlaşmazlık yaşanmıştır. Nitekim Beluciler İngilizlere bağlılıklarını bildirmiş olmalarına karşın, İngilizler bu konfederasyonu dağıtmış (1878), topraklarının bir bölümünü İran'a, küçük bir parçasını da Afganistan'a vermiş, geri kalan topraklarda ise *Quetta* merkezli olarak İngiliz Belucistan'ı adı altında merkezi bir yönetim oluşturarak *Kharan*, *Kalat*, *Makran* ve *Lasbella* prensliklerini kurmuştur.³⁴ İngilizlerin bu stratejisinin arkasında Belucilerin bütünlük bir yapı arz etmelerini engellemek yatmaktadır. İngiliz Sömürge Yönetimi, Belucistan'daki sardarları, yani kabile reislerini, kendisine bağlı/bağımlı askeri/siyasal önderler haline getirmeyi ve böylece bölgeyi zahmetsiz bir şekilde kontrol etmeyi düşünmüştür. Ne var ki, İngilizlerin bu stratejisi Beluci ulusçuluğunun seküler ve anti-emperyalist bir bağlamda ilk kez açığa çıkmasını da beraberinde getirmiştir.³⁵ Beluci ulusçuluğunun en önemli temsilcisi haline gelen Kalat Hanlığı, Pakistan'ın bağımsızlığı esnasında İngilizler ile yaptığı ve kendisine özel siyasal haklar tanıyan geçmiş anlaşmalara atfen bağımsızlık talebini dillendirmiştir. Ne var ki, bu talep karşılık bulamamış ve Pakistan Ordusu'nun Makran, Kharan ve Lasbella'yı ele geçirmesinin ardından Kalat Hanlığı da Pakistan'a katılmak zorunda kalmıştır.³⁶ Ancak bu durum Beluci ulusçuluğuna yaslanan bağımsızlıkçı çizgiyi güçlendirmiş ve bu talebi seküler ekseninde dile getiren çeşitli örgütlerle (*BPLF*, *BLF*, *Ulusal Parti*, *Beluci Öğrenci Örgütü*, vb.) feodal bir anlayışı yansıtan kabile önderleri arasındaki anlaşmazlığı da gözler önüne sermiştir. Beluci ulusçuluğuna ilişkin bu ayrım halen devam etmektedir.

Pakistan'ın merkezi bir yönetim kurgulamak üzere ülke çapında etkinleştirdiği "tek birim" uygulaması ile Belucistan'da da ciddi bir merkezileşme faaliyetine girişmesi, tarihsel süreç ekseninde her daim kabile aidiyetlerine

dayalı yarı bağımsız/otonom bir toplumsal yapı arz etmiş olan Belucilerde ciddi bir rahatsızlığa yol açmıştır. Kabile reisleri olan sardarlar, bu rahatsızlığı yansıtan birçok ayaklanmaya öncülük etmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra, Pakistan'ın Belucistan topraklarındaki enerji kaynaklarını işletip önemli bir gelir elde ediyor olmasına karşın, Belucistan'a yeterli oranda yatırım yapmaması, seküler bağlamda şekillenen Beluci ulusçuluğunun, Pakistan'ı sömürgeci bir aktör olarak gören/gösteren sol bir söylemi içselleştirmesini de beraberinde getirmiştir.³⁷ Nitekim "tek birim" uygulaması 1970'de sona ermesine ve Belucistan da bir eyalet statüsüne kavuşup, yerel bir yönetime kavuşmuş olmasına karşın, *Zülfikar Ali Butto* döneminden itibaren (1974), Belucistan Eyalet Yönetimi'nin Beluci ulusçusu ya da özerk bir siyasal yapı oluşturulmasını arzulayan kabile reislerinden (sardar) arındırılmış olması, *parari* adı verilen ayrılıkçı Beluci ayaklanmalarına süreklilik kazandırmıştır.³⁸ Beluci ulusçuluğu, Pakistan'da yaşanan iktidar değişimlerine ve iktidara gelen isimlerin Belucilere yaklaşımına referansla dalgalı bir seyir izlemiştir. Ancak özellikle *Pervez Müşerref* döneminden itibaren Beluci ulusçuluğuna yön veren BPLF ve BLA gibi örgütlerle bazı kabile reislerinin (özellikle *Bugtiler*) koordineli hareket etmesi, Pakistan Ordusu ile Beluciler arasında geniş çaplı çatışmaların başlamasına yol açmıştır. Belucilerin gerilla mücadelesi yapıyor olması ise çatışmanın uzun soluklu olmasına yol açmaktadır.

İran ise Pakistan'da Beluci ulusçuluğuna dayalı olarak belirmiş olan gerginliğin kendi topraklarına yansımaları engellemek için, Sistan-Belucistan'da ciddi bir askeri varlık konuşlandırmıştır. Bunun yanı sıra, bölge yönetiminde de Şii asıllı *Sistanilere* ağırlık vermekte³⁹ ve Belucileri yakın takip altında tutmaktadır. Cundullah'ın bölgedeki varlığı ve silahlı saldırıları İran'ı tedirgin eden en önemli husustur. Afganistan'da ise Beluci nüfusunun oldukça az olması, Belucilerin önemli bir bölümünün Selefî hareketlere meyilli olması ve ülkenin zaten istikrarsız bir görüntüye sahip olması gibi nedenlerle Beluci ulusçuluğu yeterli oranda gelişmemiştir.

Kürt ve Beluci Ulusçuluklarının Benzeşen Yönleri

Bu iki toplumun geliştirdiği ulusçuluk hareketlerini doğrudan etkileyen en önemli hususlardan biri, her iki toplumun da siyasal anlamda farklı ülkelerin toprakları arasında bölünmüş olmalarıdır. Nitekim Kürtlerin yaşadığı coğrafya, Türkiye, İran, Irak ve Suriye arasında bölüşülmüş durumdadır. Beluciler ise, Pakistan, İran ve Afganistan topraklarında yaşar hale gelmişlerdir. Bu gerçeklik, ulusçu girişimlerin başarıya ulaşması anlamında çok önemli bir paya sahip olan merkezi bir koordinasyonu zorlaştırdığı gibi, aynı siyasal/toplumsal aktöre karşı, aynı sebepler üzerinden yekvücut mücadele etme fırsatını da Kürtler ve Belucilerin elinden almaktadır. Bu bağlamda her iki ulusçuluk girişiminin de daha genel sorunlar/kavramlara yöneldiğini ve ekonomik azgelişmişlik, anadilde eğitim, özerk bir yönetsel işleyiş ile siyasal baskı/siddet gibi hususlar bağlamında işletildiğini söylemeliyiz.

Kürt ve Beluci ulusçuluğunun üzerine temellendirildiği bir diğer önemli husus, her iki toplumun da aşiretlere/klanlara dayalı feodal bir sosyal yapılanmaya sahip olmasıdır. Bu gerçeklik, Kürt ve Beluci toplumlarına ilişkin karakteristik bir kültürel özellik olsa da, genel itibarıyla ulusçu girişimlere zarar veren bir husus olarak görülmüştür. Nitekim bu iki topluma ilişkin ulusçu dürtülerin oldukça geç belirmiş olmasının en önemli nedenlerinden biri de toplumu bölen, kutuplaştıran ve çatışmaya sürükleyen aşiret/klan bağlılıklarının ulusal bağlılıklardan önde gelmesi olmuştur. *Ağa*, *seyyid* ve yerine göre *şeyh* gibi feodal önderler Kürtler için ne kadar önemli ve belirleyici ise⁴⁰ sardar ve nawab gibi feodal önderler de Beluciler için o kadar önemlidir. Toplumsal bütünlüğün sağlanabilmesini engelleyen, taleplerin ya da gelecek planlarının kapsayıcı ve bağlayıcı olmasını önleyen bu sosyal yapılanma; eğitim olanaklarının artması ve teknoloji ile iletişimde geline nokta paralel olarak, her iki toplumda da bilinçli bir aydın sınıfının oluşmasıyla birlikte özellikle aşınmaya başlamıştır. Ancak bu sosyal gerçekliğin halen varlığını koruduğunu ve ulusçu girişimlere kültürel anlamda kaynaklık etse de, aynı zamanda bu gerçeklik ile yatay bir rekabet içerisinde olduğunu belirtmemiz gerekir.

Bu iki toplumun ulusçu hasletlerine şekil veren bir diğer benzerlik ise her ikisinin de içerisinde yaşadıkları ülkelerin ulusal kimlik vurgularına karşı çıkıyor olmalarıdır. Kürtler, Osmanlı döneminde sahip oldukları nisbi özerkliği (İran Kürtleri de Safeviler döneminde aynı konumdaydı) ve çok etnikli/kültürlü toplumsal yapının üzerinde şekillenen Osmanlılık vurgusunu, ümmet anlayışı ile birleştirerek varlıklarını sürdürmüşlerdir. Osmanlı'nın son dönemlerinde, özellikle Tanzimat sonrası dönemde merkezîyetçi vurgunun güçlenmesi ise Kürt ulusçuluğuna dair işaret fişeginin yakılmasını beraberinde getirmiştir.⁴¹ Osmanlı'nın dağılması sonrası kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin "ulus devlet" mantığı ile yönetilmesi ve Türk ulusal kimliğine ve diline dayalı merkezîyetçi bir siyasal yapı öngörmesi ise Kürtlerin rahatsızlığını arttırmış ve bu rahatsızlık çeşitli isyanlar ve çatışmalar yaratarak bugünlere kadar ulaşmıştır. Kürtlerin bu rahatsızlığı Türkiye'ye paralel olarak, Fars kimliği ve diline dayalı bir devlet/toplum anlayışı kurgulamak isteyen İran ile Arap kimliği ile dilini esas alan Irak ve Suriye'de de görülmektedir. Benzer bir durum Beluciler için de geçerlidir. Nitekim Beluciler de Pakistan'ın kurulması sonrası kurgulanmaya çalışılan Pakistanlı kimliğinin esasen "Pencaplılık" üzerine temellendirilmeye çalışılmasından ve gerek siyasal, gerek askeri, gerekse de ekonomik anlamda Pencaplıların üstün olduğu bir devlet yapısı içerisinde yaşamaktan şikâyet etmektedir.⁴² Beluciler, Quetta'daki bölgesel parlamento ve hükümette nüfus anlamında (Belucistan eyaleti nüfusu) Belucilerden sonra ikinci sırada gelen Peştunlar kadar dahi söz sahibi olamamaktan, bürokrasi ve askeriyedeki Pencap etkinliğinden⁴³ ve Urdu dili konuşma/kullanma yönünde gelen baskılardan dolayı Beluci dilinin baskılanmasından şikâyet etmektedir. Beluciler için, ulusal kimlik vurgusu anlamında Pakistan'daki manzara ile İran'daki görünüm de birbirinden farklı değildir. Pakistan'da ulusal kimlik

vurgusu Pencaplılık üzerine iken, İran'da da Fars kimliği ve Farsça üzerinden işletilmektedir ve Beluci kimliği yine denklemin dışında kalmaktadır.

Kürt ve Beluci ulusçuluklarına dair bir diğer ortak özellik, her iki ulusçuluk girişiminin de bağlı oldukları devletlerin merkezîyetçi bir siyasal/yönetimsel anlayışa yaslanmasından sonra yükselişe geçmesidir. Kürtlerin yaşadığı coğrafyadaki huzursuzluğun ve isyanların genel itibarıyla merkezîyetçi bir yönetim anlayışını beraberinde getiren Tanzimat döneminden itibaren görülmeye başlanması⁴⁴ ve bu durumun bir ulus devlet yaratısı ortaya koymak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da Şeyh Sait, Ağrı ve Dersim isyanları gibi olaylarla devam etmesi, Kürt ulusçuluğunun beraberinde getirdiği kimlik vurgusunun merkezîyetçi anlayışa olan tepki üzerinden konsolide edildiğini ortaya koymaktadır. PKK'nın tutuklu önderi *Abdullah Öcalan*'ın, "demokratik özerklik" adı verilen⁴⁵ ve âdem-i merkezîyetçi bir yönetim tarzı olduğunu söyleyebileceğimiz bir anlayışa yönelerek Kürt ulusçuluğunu Türkiye çatısı altında tutmaya çalışması, Kürtlerin, esas itibarıyla merkezîyetçi yönetim vurgusuna karşı çıktıklarını göstermektedir. Irak Kürtleri'nin, Saddam Hüseyin ile olan anlaşmazlıklarının temelinde de Saddam'ın Sünni Arap kimliğine dayalı ve merkezîyetçi bir tek adam yönetimi oluşturmak istemesi yatıyordu. Saddam'ın devrilmesinin ardından, Irak'ta, anayasal anlamda federal bir yönetimin oluşturulması, genel itibarıyla Kürtlerin talepleri sonucu ortaya çıkmıştır. Zaten mevcut konjonktürde Irak'ta federal bir anlayışa yaslanan ve Bağdat ile güç paylaşımı özelinde ciddi anlaşmazlıklar yaşayan tek bölge Kürtlerin yaşadığı Kuzey Irak'tır.⁴⁶ İran Kürtleri'nin, II. Dünya Savaşı'nın bitimini takiben İran'ın kuzeybatısında Mahabad Cumhuriyeti adı ile bir devlet kurmuş olması ise, Kürt ulusçuluğunun, yaşanan güç/otorite boşluğunu değerlendirme hususunda ciddi bir tetikleyici olabileceğini kanıtlamaktadır.

Beluciler ise, gerek Pakistan, gerekse de İran özelinde eyalet düzeyinde teşkilatlanmış federal birer yönetimsel yapı içerisinde yaşıyor olmalarına karşın, bu yapılar içerisinde yeterince temsil edilmedikleri, bölge yönetimlerinde görev alamadıkları ve ekonomik taleplerinin de karşılanmadığı gerekçesiyle rahatsızdır.⁴⁷ Pakistan'daki eyalet yönetimleri, özellikle Zülfikar Ali Butto döneminden itibaren (1973), merkezden alınan emirleri onaylayan yönetimsel birer alt birim haline getirilmişlerdir. Bu durum, Pakistan'ın bağımsızlığından bu yana çatışmaların merkezi olmuş Belucistan için özellikle söz konusudur. Quetta'daki yerel parlamentoda ve bürokraside Belucilere yeterli oranda temsil imkânı verilmemekte⁴⁸ ve bölgenin ekonomik kaynakları da bölgesel yönetime danışılmadan ya da ciddi bir pay ayrılmadan *İslamabad* tarafından kullanılmakta ya da değerlendirilmektedir. Benzer bir durum İran'da, Sistan-Belucistan Eyaleti'nde yaşayan Beluciler için de geçerlidir. Bu eyaletin yönetiminde ve bürokrasisinde de Beluci kökenli olmayan isimler ve genel olarak da Fars kimliği ve İslam Devrimi ile barışık bir görünüm sergileyen Sistaniler ön plana çıkmaktadır. Pakistan ve İran'daki bu görünüm, Beluci ulusçuluğunun yönetimsel reform söylemi üzerinden meşrulaştırılmasını sağlamaktadır.

Anadilde eğitim talebi, bu iki halkın ulusçu söylemlerinin görünür kılınması anlamında çok önemli bir role sahiptir. Kürtçe'nin eğitim dili olarak kullanıldığı tek bölge, Kürtçe ve Arapça'yı anayasal anlamda tanınmış resmi dil olarak kabul eden Irak Bölgesel Kürt Yönetimi'dir. Suriye'de yaşanan iç savaşa paralel olarak ise, *PYD*'nin önderliğindeki Kürtlerin, kendi yaşadıkları bölgelerde Kürtçe'yi eğitim dili haline getirdiklerini görüyoruz. İran Anayasası'nın 15. maddesi, resmi dil Farsça olmasına karşın, etnik grupların anadillerini kendi bölgelerinde kullanabileceğini öngörmektedir. Ancak bu durum, Kürtçe'nin eğitim dili olduğu anlamına gelmemektedir. Nitekim bugün İranlı Kürtler, anadilde eğitim talebini ancak özel okullar vasıtasıyla karşılayabilmekte ve devlet okullarında Farsça'dan başka bir dil öğrenememektedir. Türkiye'de ise uzun yıllar boyunca ve özellikle de askeri yönetimler dönemlerinde Kürtçe'nin bir dil olarak varlığı dahi reddedilmiş olmasına karşın, son yıllarda bu dilin öğrenilmesi ve konuşulmasının önündeki engeller kaldırılmaya başlanmıştır. Kürtçe yayın yapan medya organlarının kurulması ve sayılarının artması, hatta devletin resmi yayın organının dahi Kürtçe yayın yapan bir televizyon kanalı kurması önemli bir gelişme olmuştur.⁴⁹ Ne var ki, Kürt ulusçularının esas talebi, anadilde eğitimidir. Bu alanda ise, Kürtçe'nin devlet okullarında "seçmeli ders" olarak okutulması dışında bir gelişme kaydedilmiş değildir. Özel eğitim kurumları aracılığıyla Kürtçe öğrenilmesi de serbest bırakılmış olmasına karşın, Kürt ulusçularının esas amacı Kürtçe'yi eğitim dili haline getirmektir.

1950'li yıllardan itibaren Beluci dilinde birçok kitap ve dergi basılmış ve yayınlanmıştır. Ancak Belucilerin önemli bir bölümünün okuma-yazma bilmemesi ve bilenlerin de Beluci dilini "geri ve kırsal" olarak görerek, içerisinde yaşadıkları devletin resmi dilini (Farsça, Urduca, vb.) ya da İngilizce'yi kullanmayı tercih etmesi Beluci dilinin gelişimini ve anadilde eğitim taleplerini zayıflatmıştır.⁵⁰ Beluci dili, Pakistan'da eğitim ve yönetim dili olarak kullanılmamaktadır. Ancak Quetta'daki *Belucistan Üniversitesi*'nde açılmış olan *Beluci Akademisi*'nde öğretilmektedir.⁵¹ İran'da ise Kürtlerin yaşadığına benzer bir durum söz konusudur. Yani Beluci dili eğitim dili olarak kullanılmamakta ve ancak özel okullar vasıtasıyla öğrenilebilmektedir.

Anadilde eğitim taleplerini anlamsızlaştıran ve böylece ulusçu söylemlerin gelişimini geciktiren ya da engelleyen en önemli hususlardan biri de, her iki dilin de farklı lehçelerden oluşuyor olması ve hangi lehçenin esas Kürtçe ya da Beluci dili olarak kabul edileceğinin belirsiz olmasıdır.⁵² Nitelikli öğretmen eksikliği de bu gerçekliğe eklenmektedir. Bu durum, her iki halkın kendi içerisinde dahi anlaşamamasına ve tek bir potada eritilebilecek ulusçu bir söylemi benimseme hususunda büyük çaplı sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır.

Bir halkın/ulusun yaşadığı bölgede ya da toprak parçasında bulunan diğer halklar ya da uluslar ile olan ilişkileri ve özellikle anlaşmazlıkları da birleştirici bir rol oynayan ulusçuluk söylemi üzerinden kendisini meşrulaştırmaktadır. Örneğin, Kürt ulusçuluğu kendisini tanımlarken Türkler, Araplar

ve Farslar ile yaşanan anlaşmazlıklarını vurgular ya da bu halkların Kürtler üzerindeki egemenliğinin son bulması gerektiğinin altını çizer. Benzer bir durum Beluciler için de geçerlidir. Beluci ulusçuları da Pencaplı, Peştun ve Fars halklarını ötekileştirmektedir. Yani, her iki ulusçuluk girişimi de aynı bölgede/ülkede yan yana yaşadığı diğer halkları olumsuz bir yönde araçsallaştırarak bütünüleştirici bir söyleme yaslanmaktadır.

Gerek Kürt, gerekse de Beluci ulusçuluğunun gelişiminde ortak olan bir diğer nokta ise bu ulusçuluk girişimlerinin feodal bir görünüm arz eden aşiretler/klanların merkezi yönetim ile yaşadıkları sorunlarla başlayıp, daha sonra dini söylemler/gruplar özelinde meşrulaştırılması ve son kertede çok daha seküler bir görünüme kavuşmuş olmasıdır. Nitekim daha önce de belirttiğimiz üzere, Osmanlı'daki ilk Kürt isyanı, *Botan Emiri Bedirhan Bey* tarafından yönetsel merkezileşme girişimlerine karşı bir tepki olarak başlamış, daha sonra ise *Nakşibendî* tarikatına mensup *Şeyh Ubeydullah* tarafından başka bir isyan başlatılmıştır.⁵³ Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından yaşanan Şeyh Sait İsyanı'nda dini söylemin rolü ortada iken, Ağrı İsyanı'nda merkezi yönetim karşıtı ve Kürt kimliğini önceleyen bir söylem söz konusudur.⁵⁴ Beluci ulusçuluğunun da hemen hemen aynı yolu izlediği söylenebilir. Pakistan'ın kurulmasının ardından bu devlete bağlanmak istemeyen Kalat Hanlığı'nın durumu ve daha sonrasında sardar unvanlı feodal önderlerin merkezi yönetimin direktiflerine uymayı reddetmeleri sonrası çıkan çatışmalar, çoğunlukla dinsel söylem üzerinden de meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Hatta İran'daki Belucilere odaklanmış olan Cundullah'ın, Beluci ulusçuluğunu, mezhep farklılığı özelinde dini bir kılıfa dahi büründürdüğü söylenebilir. Ne var ki, merkezi yönetim karşıtı ve dini söylemlere/farklılıklara dayandırılan bu anlayışın 1960'lardan itibaren daha geri planda kalmaya başladığı ve çok daha seküler bir söylemin bu iki halkın ulusçuluk girişimlerine önderlik etmeye başladığı söylenmelidir. Kürtler ve Belucilerin içerisinde yaşadıkları ülkelerde (özellikle Türkiye, İran ve Pakistan) eğitim sektöründe yapılan reformlar sonucu dünyayı çok daha iyi algılayan ve yorumlayan eğitimli bir kuşağın yaratılmış olması bunun birinci nedenidir. Bu kuşak, kendi kişisel/grup çıkarlarını ulusal çıkarların önüne yerleştiren aşiret reislerinin aksine sorunlara çok daha bütüncül yaklaşabilmiş ve çıkış yolları üretmeye başlamıştır. İkinci önemli neden ise iletişim ve teknoloji alanlarında yaşanan gelişimin ardından, sınırlar aracılığıyla bölünmüş, birbirlerinden pek de haberdar olmayan, ancak, aynı kökenden gelen toplumların, ortak sorunlarının çözümü için ve ortak hedefler doğrultusunda hareket edebilir hale gelmesidir. Üçüncü önemli neden ise siyasal ideolojiler olmuştur. Ulusçuluk kuramları ve özellikle sosyalizm bu anlamda en fazla atfı yapılan ideolojik araçlardır. Ait olduğu halkın/ulusun sorunlarından haberdar ve bu sorunlara dair çeşitli çözüm önerileri olan genç kuşak temsilcilerinin iletişim ve teknoloji alanında yapılan yenilikleri kullanarak geliştirdikleri ulusçuluk söylemi çok daha etkin ve kapsayıcı olmuştur.

Ekonomik az gelişmişlik, Kürt ve Beluci ulusçuluklarını ortak bir paydada buluşturan bir diğer unsurdur. Bugün itibarıyla Kuzey Irak (Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi) dışında Güneydoğu Anadolu, Suriye'nin kuzeydoğusu ve İran'ın kuzeybatısında Kürtlerin yaşadığı topraklarda işsizlik çok yüksek, kalkınma hızı oldukça düşük, üretim düzeyi ülke ortalamasının altında ve gelir dağılımı da oldukça adaletsizdir. Yani bu bölgeler, ekonomik gelişim açısından bağlı oldukları ülke ortalamasının altında yer almaktadır. Benzer bir durum, Pakistan ve İran'da Belucilerin yoğun olduğu Belucistan ve Sistan-Belucistan Eyaletleri için de geçerlidir. Nitekim Belucistan, Pakistan'ın toprak bakımından en büyük eyaleti olmasına karşın sanayi altyapısına sahip olmayan, ulaştırma ve haberleşme imkânları açısından oldukça yetersiz ve sosyal refah düzeyi bakımından ülke ortalamasının oldukça altında yer alan bir eyalettir.⁵⁵ Bu eyalet, enerji kaynakları açısından çok zengin olmasına karşın böyle bir duruma sürüklenmiştir. İran'daki Sistan-Belucistan Eyaleti'nin durumu da Pakistan'a bağlı olan Belucistan'dan farklı değildir. Zira bu bölge de İran'ın en büyük eyaleti olmasına karşın, son yıllarda enerji alanında yapılan yatırımlar dışında bölgede ciddi bir sanayi altyapısı yoktur ve bölge tıpkı Kürdistan Eyaleti gibi sosyo-ekonomik açıdan İran'ın en geri eyaleti konumundadır.⁵⁶ Ekonomik açıdan geri bir konumda olunması, kimliğe dayalı talepleri meşrulaştıran ve eşitsizliğin altını çizerek bağlı bulunan devletin politikalarını ve kendisini sorgulatan bir görünüm ortaya çıkardığı için Kürt ve Beluci ulusçuluklarının gelişiminde de önemli bir rol oynamıştır.⁵⁷

Ekonomik az gelişmişlik içerisinde olmalarına karşın, Kürt ve Belucilerin yaşadığı toprakların enerji kaynakları açısından oldukça zengin olduğunu söylememiz gerekir. Örneğin, Türkiye, petrol ve doğalgaz açısından fakir bir ülke olmasına karşın, Kürtlerin çoğunlukta olduğu Güneydoğu Anadolu, bu ülkede petrol üretiminin yapıldığı tek bölge konumundadır. Hatta bu bölgenin geleceğin en önemli enerji kaynağı olarak gösterilen “kaya gazı” rezervleri açısından da Türkiye'nin en zengin coğrafyası olduğuna dair haberler yayımlanmaktadır.⁵⁸ Irak'taki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin petrol ve doğalgaz açısından zengin olduğunu, sahip olduğu rezervleri Türkiye'ye ve oradan da Avrupa'ya ulaştırabilmek için Bağdat ile ciddi sorunlar yaşamayı dahi göze aldığı da biliyoruz. Bölgesel Kürt Yönetimi, Kerkük'ü de topraklarına katarak sahip olduğu petrol rezervini daha da arttırabilmenin peşindedir. Suriye'de Kürtlerin yaşadığı kuzeydoğu bölgesindeki *Rimelan* ve *Suveydiye*'deki petrol yatakları, Kürt ulusçuluğuna yaslanan PYD ile El Nusra ve Irak Şam İslam Devleti gibi *Selefi* gruplar arasında mücadelelere sahne olmaktadır.⁵⁹ Suriyeli Kürtler, Irak'taki petrol yataklarının Bölgesel Kürt Yönetimi'nin elini ne denli kuvvetlendirdiğini gördükleri için Rimelan ve Suveydiye'deki petrol yataklarını kendi ulusçu projelerini destekleyecek bir koz olarak görmektedir. Beluciler ise Belucistan'ın ekonomik açıdan geri kalmış bir bölge olmasından hareketle, sahip oldukları enerji zenginliğinin Pakistan tarafından sömürüldüğünü belirtmektedir. Beluci ulusçuluğunun sekülerleşmesinde büyük bir rol oynayan BLA, BLF, BPLF gibi örgütlerin söylemlerine göz gezdirildiğin-

de, Pakistan'ın, enerji kaynaklarından elde edilen gelirin dağıtımında adil davranmadığı hususu önemli bir meşrulaştırıcı olarak dikkat çekmektedir. Nitekim Belucistan'daki enerji kaynaklarının Pakistan'ın enerji ihtiyacının %40'ını karşıladığını ve ülkede üretilen doğalgazın yarısının Belucistan'dan elde edildiğini de belirtmek gerekir.⁶⁰ Kürt ve Beluci ulusçuluklarına yön verenler, sahip olunan bu zenginliğin kendi lehlerinde kullanılmadığını ve kendilerine yönelik içsel bir sömürü düzeni uygulandığını ifade ederek, enerji kaynaklarından elde edilen gelirin paylaşımı meselesini, ekonomik az gelişmişlik ve kimliğe dayalı sorunlar ile birlikte ulusçu dürtüleri harekete geçirecek önemli bir tetikleyici olarak konumlandırmaya çalışmaktadır.⁶¹

Yaşadıkları topraklarda konumlanmış Selefi örgütlerin ulusçu dürtülere karşı geliştirdiği yatay rekabet ile mücadele etmek de Kürt ve Beluci ulusçu hareketlerinin ortaklaştığı konulardan biridir. Daha önce de belirttiğimiz üzere, seküler bir ulusçu hareketlenmenin yükselişe geçmiş olması, feodal yapının beraberinde getirdiği aşiret/klan bağlılıklarının yanı sıra mezhep ve tarikatlar üzerinden şekillendirilen toplumsal yapının sorgulanmasını da sağlamaktadır. Bu sorgulama süreci, her iki toplum açısından da halen devam etmektedir. Ne var ki, bu süreç, tarafları ortak bir paydada buluşturmaktan daha çok, keskin bir toplumsal/siyasal kutuplaşmayı beraberinde getirmektedir. Kürtlerin ve Belucilerin yaşadığı topraklarda Selefi örgütlerin etkinliklerini arttırmaları ve bu örgütlerin Kürt ve Beluci kökenli insanları da kadrolarına katıyor olmaları, Kürt ve Beluci ulusçuluklarına zarar veren bir husustur. Bu örgütlerin, giriştikleri propaganda faaliyeti sonucunda Kürtlere ve Belucilere seküler ulusçu girişimler ve yaşanan ülkeye bağlılık dışında üçüncü bir seçenek sunuyor olması, üstelik bu seçeneğin de “din” gibi çok önemli bir toplumsal meşruiyet kaynağı üzerinden etkinleştirilmeye çalışılması, göz önünde bulundurulması gereken bir unsurdur. Suriye’de yaşanan iç savaşa paralel olarak, *İŞİD (Irak-Şam İslam Devleti)* ve *El Nusra* gibi örgütlerin Kürtlerin yaşadıkları bölgelerde görülen etkinliği⁶² ve bu örgütlerin kadrolarına Kürt kökenlileri de katmaya çalışması önemli bir örnektir. Yine Türkiye’nin güneydoğusunda PKK çizgisi ile Türkiye Hizbullah’ı ile ilişkileri olduğu iddia edilen *HÜDA-PAR* arasındaki anlaşmazlık da bu çerçevede ele alınmalıdır.⁶³ Bu rekabetin/anlaşmazlığın Belucilere olan yansımaları ise *Quetta Şurası*⁶⁴ ve *Lashkar-e-Jhangvi* gibi örgütlerden gelmektedir.⁶⁵ Quetta Şurası Peştun, Lashkar-e-Jhangvi ise Pencaplı Selefilerin kurduğu örgütlerdir. Ne var ki, bu örgütlerin eylem yaptığı bölge Pakistan’a bağlı Belucistan topraklarıdır ve Beluci ulusçuluğuna da şiddetle karşı çıkmaktadırlar. Bu bağlamda, bu iki örgüt ile Beluci ulusçuluğu, Belucistan toprakları özelinde bir yatay rekabet içerisindedir. İran topraklarına yönelik eylem yapan Cundullah ise Beluci ulusçuluğu ile Sünni İslam’ı aynı potada eritmeye çalışan ve Beluci ulusçusu olduğunu söyleyebileceğimiz bir aktördür.

Kürt ulusçuluğunun yükselişi ve Kürtlerin yapacakları tercihler; Türkiye, Irak, Suriye ve İran gibi ülkelerin toprak bütünlükleri ve siyasal geleceklerine doğrudan etki etme kapasitesine sahiptir. Kürt ulusçuluğunun bir ulus devlet

kurma fikrinde birleşmesi ve bu amaçla, PKK çizgisi ile Kuzey Irak'taki Barzani-Talabani çizgisi arasındaki rekabet ve anlaşmazlığın⁶⁶ giderilmesi halinde Ortadoğu'nun kuzeyinde önemli bir siyasal değişimin yaşanacağı ortadadır. Üstelik bu siyasal değişim, petrol ve doğalgaz rezervleri ile enerji aktarım projeleriyle de yakından ilgili olacak ve etnik/dinsel farklılıklara dayalı siyasal ayrılmışlık girişimlerine de bir emsal oluşturabilecektir. Kürt ulusçuluğunun Türkiye ve İran gibi bölgesel aktörleri oldukça yakından ilgilendiriyor oluşu, bu eylemliliğin ne denli stratejik bir öneme sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Belucistan ise genel itibarıyla Pakistan ve İran'ın toprak bütünlüğü, dış politika tercihleri ve enerji stratejilerine etki edebilecek bir bölge konumundadır. Bölge, *Hürmüz Boğazı*'nı kontrol altında tutmakta ve *Umman Denizi-Hint Okyanusu* bağlantısını izleme imkânı sunmaktadır. *Gwadar Projesi*⁶⁷ üzerinden Çin'in enerji stratejisine eklenen ve Pakistan-Çin bölgesel işbirliğinin merkezinde konumlanan bölge, *Çabahar Projesi*⁶⁸ aracılığıyla İran'ı, İran-Pakistan-Hindistan ile Türkmenistan-Afganistan-Pakistan-Hindistan doğalgaz boru hatları üzerinden de Hindistan'ı yakından ilgilendirmektedir. Pakistan'da kalan Belucistan topraklarının aynı zamanda *Taliban* unsurlarına ev sahipliği yapan bir bölge haline geldiği⁶⁹ ve bu durumun, gerek Pakistan'ın istikrarı, gerekse de ABD'nin Afganistan ve Pakistan stratejisi açısından çok önemli bir farkındalık yarattığı dikkate alındığında, Beluci ulusçularının Taliban ile olan ilişkilerinin mahiyeti çok önemli bir unsur haline gelmektedir. Beluci ulusçuluğunun etkinliği ve başarısı, Hindistan ile Pakistan arasındaki bölgesel/kimlik tabanlı rekabete de eklenilebilir. Zira Hindistan, Beluci ulusçularına destek verme seçeneğine yönelebilir. Yine de Beluci ulusçuluğunun, daha çok, Çin'in enerji stratejisini manipüle edebilmek, İran'ın bölgesel girişimlerine etki edebilmek ve Taliban'a karşı kullanılabilir bölgesel bir araç olma vasıflarının önemli olduğunu söyleyebiliriz. Bu bağlamda, Beluci ulusçuluğu da tıpkı Kürt ulusçuluğu gibi stratejik bir bağlamda değerlendirilmelidir.

Kürt ve Beluci Ulusçuluklarının Ayrışan Yönleri

Bu iki halkın ulusçu girişimlerine yön veren unsurlar arasında birtakım farklılıklar da bulunmaktadır. Bunlardan birincisi medyanın kullanımı ile alakalıdır. Kürt ve Beluci ulusçuluğuna yön vermeye çalışan birçok medya organı özellikle Pakistan, Türkiye ve İran tarafından yakın takibe alınmakta ve gerektiği takdirde bu medya organlarına erişim engellenmektedir. Dünya basın özgürlüğü sıralamasını ortaya koyan listelerde bu üç ülkenin de oldukça kötü bir durumda olduğu dikkate alındığında,⁷⁰ birer güvenlik tehdidi olarak algılanan Kürt ve Beluci ulusçuluklarına yaslanan medya organlarının ciddi bir baskı ile karşı karşıya olduğu rahatlıkla anlaşılabilir. Ne var ki, son dönemde Kürt ulusçularının medyayı etkin bir şekilde kullanma ve geniş halk kitlelerine ulaşabilme anlamında ciddi bir atak içerisinde olduğu söylenebilir. Türkiye'de AB üyelik süreci çerçevesinde atılan adımlar neticesinde

Kürt kimliğine ve diline eklenmiş gazete, tv, radyo ve internet yayınları üzerindeki baskının biraz olsun azaltılmış olması,⁷¹ Irak'ın kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi'nin sağladığı güvence ile birlikte Kürt ulusçuluğuna yaslanan medya organlarının rahatlıkla yayın yapabiliyor olmaları ve özellikle Avrupa'da konuşlanmış olan Kürt diasporasının ulusçu söylemleri sahiplenen medya organları kurmuş olmaları,⁷² Kürt ulusçuluğunun medyanın sunduğu imkânlardan yararlanmasını beraberinde getirmektedir.

Belucilerin ise medya kullanımı anlamında Kürtler ile aynı durumda olduklarını söylemek mümkün değildir. Nitekim an itibarıyla Pakistan'da Beluci dilinde yayın yapan yalnızca 2 gazete bulunmaktadır. Bunlardan birincisi devlet tarafından finanse edilen ve 1961'den bu yana aralıklarla da olsa yayın yapan *Ulus*'tur. İkincisi ise Beluci ulusçuluğunu güçlendirdiği gerekçesiyle basılı halde yayınlanması 2010 yılında yasaklanan ve ancak internette yayın yapmasına izin verilen *Baloch Ha'*'dir.⁷³ Özellikle Avrupa, Kuzey Amerika ve Hindistan'da yaşayan Beluci diasporası tarafından kurulmuş olan tv, radyo ve internet siteleri ise Pakistan makamları tarafından engellenmeye çalışılmaktadır. İran'da ise yine devlet tarafından desteklenen ve 1960'dan bu yana Beluci dilinde yayın yapan *Radyo Zahedan* ile *Zahedan* ve *İranşehr*'de Farsça ve Beluci dilinde çift dilli olarak yayın yapan iki ayrı derginin dışında Beluci dilinde yayın yapan herhangi bir medya organı bulunmamaktadır.⁷⁴ Hâlbuki ne Pakistan'da ne de İran'da Beluci dilinde yayın yapacak gazete, radyo ve televizyon kurmanın önünde yasal bir engel yoktur. Ne var ki, Beluci diasporasının ekonomik ve siyasal anlamda Kürt diasporası kadar güçlü olmaması, Irak ve Suriye krizleri sonrası dünyanın gündemine oturan Kürtlerin sesinin Belucilerden daha fazla duyuluyor olması ve Pakistan ile İran'ın politikalarını yumuşatacak "AB üyelik süreci" gibi bir çıpanın bulunmaması, medya kullanımı hususunda Kürtleri, Belucilere oranla daha avantajlı kılmaktadır.

Kürt ve Beluci ulusçuluklarının gelişimine dair en önemli ayrımlardan biri de konjonktürel etki diyebileceğimiz unsurdur. Türkiye'nin AB üyelik sürecine paralel olarak Kürt Sorunu'nun gündeme gelmesi ve bu soruna anayasal ve yönetsel anlamda çözümler üretilmesi gerektiğinin Batılı aktörler tarafından açıkça vurgulanması, konjonktürel etkiye dair birincil vurgu olarak görülmelidir.⁷⁵ Irak'ın işgali esnasında ve sonrasında, Iraklı Kürtlerin, ABD Ordusu'na destek veren en önemli aktör olarak belirmesi ve bunun sonucunda da, Kürtlerin isteklerine uygun olarak, Irak'ta federal bir yapı oluşturulması ve Kürtlere ciddi bir siyasal manevra alanı sağlanması da ikinci önemli husustur. Konjonktürel etkiye eklenilebilecek üçüncü husus ise Suriye'de başlayan iç savaş sonrası ülkenin kuzeyinde konuşlanmış Kürtlerin, gerek Esad Yönetimi, gerekse de ona karşı mücadele veren muhalefetten ayrılarak kendi ulusal projelerinin peşinde koşmaya başlamalarıdır.

Kürtlerin siyasal/yönetsel sorunlarına ya da geleceğine ilişkin uluslararası farkındalığın bir benzerinin Beluciler açısından da söz konusu olduğunu söyleyebilmek mümkün değildir. Bugün itibarıyla Beluciler söz konusu olduğunda akla gelen en önemli hususlar, ABD'nin Belucistan topraklarında

konuslanmış Taliban'a karşı insansız hava araçları (drone) ile düzenlediği saldırılar,⁷⁶ İran'ın bölgesel görünümünü negatif yönde etkileyebilmek ve toprak bütünlüğüne yönelik kaygıları besleyebilmek için Sünni Beluci kimliğini yansıtan Cundullah eliyle zaman zaman düzenlenen saldırılar ve ABD'nin Asya stratejisi anlamında çok önemli olan Pakistan'ın toprak bütünlüğünün korunması gerektiği gibi faktörler olmaktadır. Pakistan ile enerji anlamında stratejik bir işbirliği içerisinde olan Çin'in,⁷⁷ Pakistan'ın toprak bütünlüğüne sürekli olarak vurgu yapması ve hem ABD hem de Çin'in Pakistan'a destek verdiği bir dönemde Beluci ulusçuluğunu bir koz olarak kullanmak istemeyen Hindistan'ın çekimser tutumu da Beluci ulusçuluğunun yükselişine ket vuran konjonktürel faktörler olarak görülmelidir. Benzer bir şekilde *Hasan Ruhani*'nin iktidara gelmesi sonrası Batı ile daha yakın ilişkiler kurmak isteyen İran'ı cezalandırma anlayışının geri plana itilmiş olması da başta Cundullah olmak üzere, İran'daki Beluci ulusçularına verilen desteğin azalmasına yol açmıştır.

Kürt ve Beluci ulusçuluklarının konjonktürel görünümüne dair bir diğer önemli farklılık ise diaspora unsuru olarak görülebilir. Nitekim Kürtler, özellikle Avrupa'da çok ciddi bir görünürlüğe ve etkinliğe sahiptir.⁷⁸ Başta Almanya, Fransa, Hollanda, Belçika, İsveç ve İngiltere olmak üzere Avrupa'daki Kürt nüfusu çok ciddi rakamlara varmış durumdadır. Kürtler, özellikle PKK ve paydaşlarına yakın duran çeşitli kurum ve organizasyonların da yardımıyla ulusal farkındalıklarını korumaya çalışmakta ve yaşadıkları ülkelerin hükümetlerini/siyasal aktörlerini Kürtlerin hak ve taleplerine destek vermeleri hususunda etkilemektedir. Avrupa'daki Kürt diasporasının, Kürtlerin taleplerini, yaşadıkları ülkelerin hükümetlerini etkileyerek ve AB üyelik sürecine eklemlenmiş birer unsur olarak Türkiye'nin önüne sürmeye çalışması, diasporanın Kürt ulusçuluğunun sesini duyurabilme anlamında ne denli önemli olduğunu kanıtlamaktadır. Kürtler, yalnızca Avrupa'da değil, başta ABD ve Kanada olmak üzere Kuzey Amerika'da ve Rusya'da da varlık göstermekte ve taleplerini dillendirmektedir. Özellikle İngiltere'de yapılan diaspora çalışmalarında Kürtlerin önemli bir örnek olarak alındığı da bilinmektedir.⁷⁹

Beluci diasporası ise başta İngiltere, İsveç ve Norveç olmak üzere Avrupa'da da yer alıyor olmasına karşın, esas konumlandığı bölgeler/ülkeler Umman, Birleşik Arap Emirlikleri ve Kuveyt gibi Arap ülkeleriyle, Hindistan ve Türkmenistan'dır. Sayıca oldukça az da olsalar, ABD ve Kanada'da da Beluci kökenliler yaşamaktadır. Beluci diasporası, özellikle Avrupa'da güçlü ve örgütlü olmadığı, otoriter siyasal eğilimlere sahip ve Pakistan ile oldukça iyi ilişkileri olan Arap ülkelerinde yoğunlaştığı ve Hindistan-Pakistan rekabetine eklemlenen bir husus olarak görülüp Pakistan tarafından tehdit olarak algılandığı için, Kürt diasporasının etkinliği ile kıyaslanamaz bir görünüme sahiptir.

Kürt ulusçuluğu temelde iki farklı aktör tarafından yürütülmektedir. Bunlardan birincisi Mesud Barzani ve Celal Talabani'nin kontrolünde oluşturulan Irak Bölgesel Kürt Yönetimi, diğeri ise başta Türkiye olmak üzere, İran ve Suriye'de ciddi bir etkinliğe sahip olan PKK ve paydaşlarıdır. Bu iki çizgi arasında Kürt ulusçuluğuna önderlik edebilme anlamında bir rekabet ve

hatta anlaşmazlık olduğu söylenebilir. Ancak her iki anlayış da etkin olduğu bölgelerde/ülkelerde Kürt kimliğine dair farkındalık yaratabilme anlamında önemli bir yol kat etmişlerdir. Zira Kürt ulusçuluğu her ikisinin de temel referansı konumundadır. Beluciler ise “ulusçu söylemlerin” dillendirilmesi ve koordine edilmesi anlamında çok parçalı bir yapıya eklenmiştir. Üstelik bu çok parçalılığın yekvücut bir ulusçu söylem yaratması da pek mümkün görünmemektedir. Nitekim Beluci ulusçuluğunun dillendirilmesi bağlamında aşiret/kabile/klan bağlılıkları üzerinden şekillendirilen ve sardar ya da nawab gibi feodal önderlerin temsil ettiği geleneksel çizgi, aşiretler arası rekabet/anlaşmazlıktan olumsuz etkilenen ve yine sardarların kişisel çıkarlarına bağlı olarak her an farklılaşabilen bir görünüme sahiptir. Öyle ki, bu feodal önderler, aşiret bağlılıklarına ve kendi kişisel çıkarlarına odaklanıp Pakistan Hükümeti ile anlaşma yoluna da gidebilmektedir.⁸⁰ Beluci ulusçuluğuna yaslanan BPLF, BLF ve BLA gibi örgütsel yapılar ise aralarındaki ideolojik ya da kişisel/grup bazlı ayrımlar nedeniyle bir araya gelememektedir. Bu durum kaynakların ve toplumsal desteğin etkin kullanımını engellemektedir. Yani Beluci ulusçuluğu bağlamında, geleneksel çizgi ile seküler çizgi arasında olduğu kadar, seküler çizgi içerisinde de ciddi bir rekabet söz konusudur. İran’a odaklanmış Cundullah ile Pakistan topraklarındaki Beluci örgütleri arasındaki eşgüdüm eksikliği ise topyekün bir ulusçu hareketlenmenin sağlanması hususunda beliren bir başka olumsuzluk olarak dikkat çekmektedir.

Kürt ve Belucilerin siyasal taleplerine ilişkin olarak değerlendirilmesi gereken yapısal unsurlardan biri de, iki toplumun içerisinde yaşadıkları ülkelerde sahip oldukları yönetsel statülere ilişkin farklılıklardır. Nitekim Beluciler, gerek Pakistan’da, gerekse de İran’da federal bir yönetim altında yaşarlarken (Pakistan’da Belucistan Eyaleti, İran’da Sistan-Belucistan Eyaleti), Kürtler İran’da ve 2005’ten bu yana da Irak’ta federal bir yapıya eklenmişlerdir. Türkiye ve Suriye’deki Kürtler, üniter devlet yapıları içerisinde yaşamaya devam etmektedir. Ne var ki, Beluci ulusal ismini yansıtan federe birimlerin yönetsel, ekonomik ve siyasal anlamda gerçek bir özerkliğe sahip olmadığı ve bu bölgelerde yönetim kademelerinin ağırlıklı olarak Beluci kökenli olmayan (Peştun, Pencaplı, Sistani, vb.) isimlerden oluşturulduğunu söyleyebiliriz.⁸¹ Doğu Pakistan Eyaleti olarak bilinen Bangladeş’in bağımsızlığı sonrasında Pakistan’da çok daha merkezîyetçi bir anlayışın benimsenmesi, başta Belucistan olmak üzere, eyaletlerin siyasal özerkliklerini neredeyse ortadan kaldıran bir görünüm yaratmıştır. Bu durum, Beluci ulusçularının self-determinasyon isteklerini kamçılayan bir unsur olarak görülmektedir. Nitekim siyasal temsilde adaletsizlik ile ekonomik azgelişmişlik gibi unsurlar, özellikle seküler bağlamda hareket eden Beluci ulusçularına ciddi bir dayanak noktası sunmaktadır. Kürtler ise, 2005 yılından itibaren Irak özelinde federal yapıyı resmen test etmeye başlamışlardır. Hatta Irak’taki bu yapı, Türkiye ve Suriye’deki Kürt ulusçularını da harekete geçirmiş durumdadır. Suriyeli Kürtler, PKK’ya yakın bir örgüt olduğu bilinen PYD’nin önderliğinde Kuzey Suriye’de oluşturulan kantonlar üzerinde özerk bir yönetim kurgulama-

ya çalışırken, Türkiye’de ise PKK ve paydaşları “demokratik özerklik” adını verdikleri ve genel itibarıyla federalizme yaslandığını söyleyebileceğimiz bir projeyi hayata geçirmeyi hedeflemektedir. Yani Kürtler, Belucilerin aksine, ulusal kimliklerini ön plana çıkaracak ve ekonomik, siyasal, yönetsel anlamda ipleri ellerinde tutabilecekleri bir özerkliğin arayışındadır.

Sonuç

Kürtler ve Beluciler, Ortadoğu diye adlandırabileceğimiz bölgede yoğun bir nüfusa sahip olmalarına karşın kendi ulusal kimliklerine eklenmiş birer devlete sahip olmayan iki halk olarak bilinmektedir. Her iki halk da benzer siyasal/yönetsel talepleri dillendirmektedir. Farklı ülkelerin toprakları arasında bölünmüş ve dolayısıyla sınır aşan niteliğe sahip bir ulusçuluğa yaslanan Kürt ve Beluci talepleri, esasen içerisinde yaşadıkları ülkelerin ulusal kimlik vurgularına karşıtlık bağlamında kendisini meşrulaştırmaktadır. Kürt ve Beluci ulusçuluklarına dair en önemli benzerliklerden biri, her iki hareketin de aşiret/kabile bağlılıklarına yaslanan ve feodal eğilimler gösteren geleneksel çizgi ile modern anlamda ulusçu ve ideolojik bir çerçeve içerisinde değerlendirilebilecek seküler çizgi arasında kalmış olmasıdır. Bu durum, yekvücut bir ulusal bütünlüğün sağlanabilmesinin önüne geçerken, farklı aktörlerin birbirleriyle yaptıkları rekabet üzerinden çatışmalara ve dolayısıyla ulusal taleplerin yön değiştirerek etkinliğini yitirmesine de neden olabilmektedir. Her iki ulusçuluk girişimi de içerisinde yaşadıkları devletlerin izlediği merkezîyetçi politikalara tepki olarak yükselişe geçmiş ve özellikle anadilde eğitim talebinin karşılanmaması ile ekonomik az gelişmişlik gibi faktörlerin de etkisiyle güçlenmiştir. Diaspora etkinliği, medyanın kullanımı, içerisinde yaşanan yönetsel yapı, konjonktürel farkındalık ve ulusçuluk girişimlerine yön veren aktörlerin etkinliği gibi hususlar çerçevesinde birtakım farklılıkların olduğu söylenebilecekse de, Kürt ve Beluci ulusçuluklarının birbirine çok benzediği ortadadır.

Mevcut konjonktürde Kürt ulusçuluğu ön plana çıkmış durumdadır. Irak, Türkiye ve Suriye’deki gelişmeler bu durumu açıkça ortaya gözler önüne sermektedir. Üstelik Kürt ulusçuluğuna ilişkin olarak dünyada da ciddi bir farkındalık oluşmuştur ve bu durum, Kürtlerin taleplerini dillendirmeleri anlamında ellerinin güçlenmesi anlamına gelmektedir. Beluciler ise Kürtler ile aynı konumda değildir. Bunun en önemli nedenlerinden biri, Beluci ulusçuluğuna dair geleneksel ve seküler çizgi arasındaki rekabetin yanı sıra, seküler çizginin kendi içerisinde de birlik sağlayamaması ve yeterli güce erişememesidir. Diğer nedenler ise, Pakistan’ın ABD’nin bölgesel stratejisi anlamında çok değerli bir müttefik olması ve Çin’in de Gwadar merkezli enerji stratejisi ve Pakistan’ı Hindistan’ın karşısında güçlü bir ülke olarak konumlandırma hedefi doğrultusunda, Beluci ulusçularına destek vermemesidir. Belucilerin İran’daki nüfus ve etkinliğinin oldukça az olması ve Cundullah’ın da Beluci ulusal kimliğinden çok Sünni İslam kimliğine vurgu yaparak farkındalık ya-

ratmaya çalışması, Beluci ulusçuluğunun geri planda kalmasının en önemli nedenlerinden biridir.

Kürt ulusçuluğunun yükselişi ve bu yükselişe paralel olarak elde edeceği yönetimsel/siyasal/toplumsal kazanç; çıkış noktası, toplumsal altyapısı ve siyasal görünümü itibarıyla bu ulusçuluk girişimine çok benzeyen Beluci ulusçuluğunun dikkatle takip edeceği ve hatta örnek alabileceği bir siyasal arka plan yaratacaktır. Bu bağlamda, Kürtlerin yaşadığı coğrafyalarda/ülkelerde yaşanacak gelişmelerin ve Kürt ulusçuluğunun elde edeceği kazanımların, tarihsel süreç içerisinde ve konjonktürel gelişmelerin de katkısıyla/etkisiyle, Beluci ulusçuları açısından, ulaşılması gereken bir emsal halini alabileceği söylenebilir.

Notlar

- 1 Örneğin Kürt sözcüğünün Sümer tabletlerinde geçen *Guti* sözcüğünden türetildiğini iddia eden dilbilimciler mevcuttur. Bunun yanı sıra Xenophon'a atfen kullanılan Kardukhoi ya da Kardu sözcüğünün de Kürt kelimesinin antik dönemdeki karşılığı olduğunu ifade eden analizler de bulunmaktadır. Bu analizlerin çıkış noktası, Xenophon'un bahsettiği Kardukhoi (Kardu) sözcüğünün bugün Kürtlerin yaşadığı coğrafyada yerleşmiş olan halkı nitelediği hususudur. Polybius ve Strabon'un kullandığı Kyrtiae sözcüğü üzerinde de durulmaktadır ancak genel kabul Kürt sözcüğünün ilk kez Sasaniler döneminde ortaya çıktığını ve bugünkü Kürt halkını nitelemek için kullanıldığıdır. Bkz. John Limbert, "The Origins and Appearance of the Kurds in Pre-Islamic Iran," *Iranian Studies*, c. 1, 1968, s. 41-51. Robert Olson, "Kurds," *Encyclopedia of Modern Asia*, Karen Christensen ve David Levinson (der.), New York: Charles Scribner's Sons Publishing 2002, s. 412-416.
- 2 Henri J. Barkey ve Graham E. Fuller, *Turkey's Kurdish Question*, Maryland: Rowman&Littlefield Publishers 1998, s. 5.
- 3 Ayşe Hür, "Osmanlı'dan Bugüne Kürtler ve Devlet: Kürt Milliyetçiliğinin Geç Doğumu", *SETA*, <http://file.setav.org/Files/Pdf/osmanlidan-bugune-kurtler-ve-devlet-ayse-hur- taraf.pdf>, (Erişim tarihi 04.06.2014).
- 4 "Türkiye: PKK'nın Silahlı Mücadelesine Son Vermek", *International Crisis Group*, Eylül 2011, s. 2.
- 5 Ümit Cizre Sakalioğlu, "Kurdish Nationalism From An Islamist Perspective: The Discourses of Turkish Islamist Writers", *Journal of Muslim Minority Affairs*, c. 18, n. 1, 1998, s. 73-89.
- 6 Carina Jahani, "State Control and Its Impact on Language in Balochistan", Annika Rabo ve Bo Utas (der.), *The Role of the State in West Asia*, İstanbul: Swedish Research Institute 2005, s. 2.
- 7 Clémence Scalbert-Yücel, "Emergence and Equivocal Autonomization of a Kurdish Literary Field in Turkey", *Nationalism and Ethnicity*, c. 40, n. 3, 2012, s. 370.
- 8 Ayşe Hür, "Alevistan, Zazaistan ve Kürdistan", *Radikal*, 17 Mart 2013. Roşan Lezgin, "Zazalar Nedir, Ne Değildir?", <http://www.zazaki.net/haber/zazalar-nedir, ne-degidir-1375.htm>, (Erişim tarihi 04.06.2014).
- 9 Botan Emiri Bedirhan Bey'in 1847'de merkezileşme yönünde atılan adımlara yönelik olarak başlattığı isyan bunların en önemlilerinden biridir. Bu isyan modern anlamda "ulusal" bir karakter göstermemesine ve daha çok reform karşıtı bir tepki dalgası olarak görülmesine karşın, Kürt coğrafyasında ve Botan Emirliği özelinde gerçekleştiği için önemlidir. Bu isyanın yanı sıra 19.yüzyılın sonlarına doğru Hakkâri/Şemdinli bölgesinde yaşanan ve dinsel bir karaktere de yaslanan Şeyh Ubeydullah isyanı da önemlidir. Zira Şeyh Ubeydullah'ın söylemleri merkezileşme girişimine bir tepki olmasının yanı sıra Kürtlük bilinci ile dinsel farkındalığı aynı potada eriten bir içeriğe sahiptir. Bkz. M. Hakan Yavuz, "Five Stages of the Construction of Kurdish Nationalism in Turkey", *Nationalism and Ethnic Politics*, c. 7, n. 3, 2001, s. 5.
- 10 Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Amerika Basınında Doğu İsyancıları 1925-1938", *Gazi Akademik Bakış*, c. 3, n. 7, 2010, s. 97-121.
- 11 Mesut Yeğen, "Turkish Nationalism and the Kurdish Question", *Ethnic and Racial Studies*, c. 30, n. 1, 2007, s. 135.
- 12 Özlem Kayhan Pusane, "Turkey's Kurdish Opening: Long Awaited Achievements and Failed Expectations", *Turkish Studies*, c. 15, n. 1, 2014, s. 81-99.
- 13 Michael M. Gunter, "Kurdish Spring", *Third World Quarterly*, c. 34, n. 3, 2013, s. 442-444.

- 14 Frud Bezhan, "Northern Kurdistan Gets Icy Response in Iran's West Azerbaijan Province", *Radio Free Europe/Radio Liberty*, 10 Ocak 2014, <http://www.rferl.org/content/iran-provinces-kurds-azeris/25226139.html>, (Erişim tarihi 01.06.2014).
- 15 "Iran: Freedom of Expression and Association in the Kurdish Regions", *Human Rights Watch*, Ocak 2009, s. 6.
- 16 Kemal İnat, "Dünyanın Gündemindeki Ülke: İran", *Ortadoğu Analiz*, c. 1, n. 10, 2009, s. 11.
- 17 Ebru Aydın, "İran'ın Kürt Politikası", *Ankara Strateji Enstitüsü*, n. 2014-1, Mart 2014, s. 12.
- 18 Geoffrey F. Gresh, "Iranian Kurds in an Age of Globalization", *Iran and the Caucasus*, n. 13, 2009, s. 189.
- 19 Serhat Erkmen, "1945-1989 Yılları Arasında ABD'nin Kuzey Irak Politikası", *Akademik Ortadoğu*, c. 3, n. 1, 2008, s. 75.
- 20 Veysel Ayhan vd., "Enerji Siyaseti-Türkiye-Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi: Boru Hatları, Petrol Satışı ve Bağdat'ın Pozisyonu", *IMPR*, Kasım 2013, s. 7-20.
- 21 Alyssa C. Scott, "Prosecution of Reproductive Crimes Committed During the Halabja Attack in the Iraqi High Tribunal", *Berkeley Journal of International Law Publicist*, c. 6, 2010, s. 11-27.
- 22 "Flight of Icarus? The PYD's Precarious Rise in Syria", *International Crisis Group*, Middle East Report n. 151, 2014.
- 23 Jordi Tejel, *Syria's Kurds: History, Politics and Society*, Abingdon: Routledge Publishing 2009, s. 61-120.
- 24 "Al-Qaeda Disavows Islamic State of Iraq and the Levant", *Al Jazeera*, 3 Şubat 2014, <http://america.aljazeera.com/articles/2014/2/3/al-qaeda-breaks-ties-with-islamic-state-of-iraq-and-the-levant.html>, (Erişim tarihi 28 Mayıs 2014).
- 25 Çok büyük bir bölümü Sindh eyaleti, Sistan-Belucistan ve Belucistan eyaletlerinin güneyinde yaşayan (özellikle Kalat) ve tıpkı Beluciler gibi Sünni Müslüman olup, farklı kabilelere bölünmüş bir görünüm arz eden Brahuiler'i de Beluciler ile aynı potada eritmeye çalışan analizler mevcuttur. Ancak Brahuiler'in İran ve Hint-Aryan halklarından etkilenmiş ve dili de benzer bir etkileşimle oluşmuş farklı bir toplum olduğu ortadadır. Daha fazla bilgi için bkz. Farhan Hanif Siddiqi, "Security Dynamics in Pakistani Balochistan: Religious Activism and Ethnic Conflict in the War on Terror", *Asian Affairs*, c. 39, n. 3, 2012, s. 159-163. "The Baluch and the Brahui and Their Rebellions", *Tribal Analysis Center*, Eylül 2009.
- 26 Muhammed Saleem Mazhar vd., "Balochistan: From Strategic Significance to US Involvement", *Journal of Political Studies*, c. 19, 2012, s. 113.
- 27 Zahid Ali Khan, "Balochistan Factor in Pak-Iran Relations: Opportunities and Constraints", *South Asian Studies*, c. 27, n. 1, 2012, s. 122.
- 28 Bugün itibarıyla Pakistan topraklarında resmen tanınmış 77 adet Beluci aşiretinin var olduğu bilinmektedir. En önemli Beluci kabileleri Mangal, Magsi, Bugti, Zehri, Jogeza, Murri, Bizenjo, Jamali, Kakar ve Kansi olarak bilinmektedir. Mangal, Bugti ve Murri gibi kabilelere önderlik eden sardarlar ile Pakistan arasında birçok kez anlaşmazlık ve çatışma yaşanmıştır. Bu nedenle, Pakistan'da Beluci ulusçuluğundan bahsederken bu kabilelerin merkezi yönetim ile olan anlaşmazlıklarından ve Pakistan Ordusu ile yaşadıkları silahlı çatışmaların altı çizilmelidir. Bkz. Ashley Bommer, "Hearts and Minds on the Durand Line", *The Washington Post*, 18 Şubat 2008.
- 29 Adeel Khan, "Renewed Ethnonationalist Insurgency in Balochistan, Pakistan: The Militarized State and Continuing Economic Deprivation", *Asian Survey*, c. 49, n. 6, 2009, s. 1080-1081.
- 30 Alok Bansal, "Factors Leading to Insurgency in Balochistan", *Small Wars & Insurgencies*, c. 19, n. 2, 2008, s. 185-189.
- 31 1960'lı yıllardan itibaren görünür bir hale gelen bu örgütlerin en önemlileri Belucistan Özgürlük Ordusu (BLA), Belucistan Halkın Kurtuluşu Cephesi (BPLF), Belucistan Kur-

- tuluş Cephesi (BLF), Beluci Öğrenci Örgütü ve Ulusal Parti'dir. Bkz. Muhammad Amir Rana, "Pakistan's Islamist Organizations and their Impact on the Body Politic", Ashutosh Misra ve Michael E. Clarke (der.), *Pakistan's Stability Paradox: Domestic, Regional and International Dimensions*, Abingdon: Routledge Publishing 2013.
- 32 Hakan Boz, "Belucistan, Orta Asya'nın Kürdistan'ı Mı?", *21. Yüzyıl Dergisi*, n. 36, Aralık 2011, s. 55.
- 33 Muhammad Ishaque Fani vd., "The Resurgence of Baluch Ethnicity and Nationalism in Baluchistan", *European Journal of Social Sciences*, c. 20, n. 4, 2011, s. 659.
- 34 Mahrukh Khan, "Balochistan: the Forgotten Frontier", *Strategic Studies*, c. 33, n. 2, 2013, s. 204-205.
- 35 Beluci Ulusal Partisi (BNP) ile Kalat Ulusal Partisi (KNP) 1937'de ortaya çıkmış ve kendilerini sardarlardan ve ayrı bir pozisyonda tutarak İngiliz karşıtı bir çizgiyi sahiplenmişlerdir. Bu çizgi, Pakistan'ın kuruluşu esnasında Pakistan karşıtı ve Kalat Hanlığı'nın devamı üzerinden bağımsızlık yanlısı bir Beluci ulusçuluğuna evrilecektir.
- 36 "Balochis of Pakistan: On the Margins of History", *The Foreign Policy Centre*, Kasım 2006, s. 18-22.
- 37 Mickey Kupez, "Pakistan's Baloch Insurgency: History, Conflict Drivers and Regional Implications", *International Affairs Review*, c. 20, n. 3, 2012, s. 100.
- 38 Imtiaz Ali, "The Balochistan Problem", *Pakistan Horizon*, c. 58, n. 2, 2005, s. 46-52.
- 39 Houriyeh Khodayousefi, "A Study of the Sistani People's Culture in Iran", *Afro-Asian Journal of Anthropology and Social Policy*, c. 4, n. 1, 2013, s. 38-42.
- 40 Maarten Martinus van Bruinessen, *Agha, Shaikh and State*, Groningen: Rijksuniversiteit 1978.
- 41 Cabir Doğan, "Bedirhan Bey İsyanı: Tanzimat'ın Diyarbakır ve Çevresinde Uygulanmasına Karşı Bir Tepki Hareketi", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, n. 12, 2012, s. 15-38.
- 42 Siddiqi, "Security Dynamics...", s. 166.
- 43 Robert D. Kaplan, "What's Wrong with Pakistan?", *Foreign Policy*, 18 Haziran 2012, http://www.foreignpolicy.com/articles/2012/06/18/whats_wrong_with_pakistan, (Erişim tarihi 03.06.2014).
- 44 Botan Emiri Bedirhan Bey'in 1847'de Cizre'de başlattığı isyan, tam manasıyla ulusçu bir hareketlenme olarak görülemeyecekse de merkezîyetçi anlayışın Kürt coğrafyasına olan yansımalarının tepki doğurduğunu gösterir. Yine 1880'de yaşanan ve hem Osmanlı hem de Safevîleri (İran) zor duruma sokan Şemdinli merkezli Şeyh Ubeydullah İsyanı da bu tarz bir kalkışmadır. Ancak bu isyanda, Kürtlük bilinci ve dini unsurlar da görünür hale gelmiştir. Bkz. Hür, "Osmanlı'dan Bugüne Kürtler...".
- 45 Mesut Yeğen, "Demokratik Özerklik Üzerine", Ağustos 2011, http://www.hyd.org.tr/staticfiles/files/demokratik_ozerklik_-_agustos_2011.pdf.
- 46 Kürtlerin enerji ihracatı hususunda Bağdat'tan bağımsız hareket etmek istemesi ve elde edecekleri gelirden merkezi yönetime oldukça düşük bir pay vermek istemeleri ile Kerkük'ün statüsüne ilişkin anlaşmazlık, Bağdat ile Erbil arasındaki tansiyonun sürekli olarak yüksek kalmasına yol açmaktadır.
- 47 Bansal, "Factors Leading...", s. 182-200.
- 48 Pakistan Ordusu'nun uyguladığı kota sonucu ordu mevcudunun yalnızca %0,6'sı Beluci kökenlidir ve komuta kademesinde de Beluci kökenli bir isim yer almamaktadır. Bunun yanı sıra Belucistan'daki polis gücünün yalnızca %25'i Beluci kökenlidir. Quetta'daki bölgesel yönetimde (federal yönetim) bakanların çoğunluğunu Peştun, Pencap ya da Sindh kökenliler oluşturmaktadır. Örneğin, 2002 yılında 14 bakandan yalnızca 4'ü Beluci idi. Pakistan'ın diplomatik temsilciliklerinde de Beluci kökenli bir isim yer almamaktadır. Pervez Müşerref döneminde başbakanlık yapan *Zafarullah Han Jamali*,

- Pakistan'da en üst siyasiyale mertebeye ulaşan tek Beluci kökenli isimdir. Bkz. Bansal, "Factors Leading...", s. 185-186.
- 49 "Kürtlerin Ana Talepleri", *Al Jazeera Turk*, 26 Aralık 2013, <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/kurtlerin-ana-talepleri>, (Erişim tarihi 26 Mayıs 2014).
- 50 Jahani, "State Control...", s. 5.
- 51 Aynı eser, s. 6.
- 52 Kyumars Sheykh Esmaili ve Shahin Salavati, "Sorani Kurdish versus Kurmanji Kurdish: An Empirical Comparison", *Proceedings of the 51st Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics*, 4-9 Ağustos 2013, Sofya-Bulgaristan, s. 300-305.
- 53 Mehmet Fırat Kılıç, "Sheikh Ubeydullah's Movement", *The Institute of Economics and Social Sciences of Bilkent University*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Kasım 2003.
- 54 Bülent Şener, "Ağrı İsyanı (1926-1930) ve Türkiye-İran Krizi (1930): Türk Dış Politikası Tarihinde Bir Zorlayıcı Diplomasi Uygulaması", *History Studies*, c. 4, n. 4, 2012, s. 385-413.
- 55 Aasim Sajjad Akhtar, "Balochistan versus Pakistan", *Economic and Political Weekly*, c. 42, n. 45-46, 2007, s. 75-76.
- 56 "Province of Sistan and Baluchistan", *Iran Chamber Society*, http://www.iranchamber.com/provinces/21_sistan_baluchistan/21_sistan_baluchistan.php, (Erişim tarihi 06.06.2014).
- 57 Marcelo G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives*, Cambridge: Cambridge University Press 2006, s. 322.
- 58 "İlik Kaya Gazına 200 Metre Kaldı", *Yeni Şafak*, 7 Ocak 2014.
- 59 Çağıl Kasapoğlu, "Rojava'daki Petrol Savaşı Mı?", *BBC Türkçe*, 20 Ağustos 2013, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2013/08/130820_rojava_enerji.shtml, (Erişim tarihi 02.06.2014).
- 60 "What Future For Balochistan?: Global and Regional Challenges", *UNPO Report*, 2013, s. 21. Belucistan'da çok büyük petrol rezervlerinin olduğu da bilinen bir gerçektir. Ancak, çıkarılmasının oldukça güç ve maliyetli oluşu ile sahip olunan enerji kaynaklarından Belucilerin yeterince pay alamadığını gerekçe olarak gösteren Beluci ulusçularının karşı çıkması nedeniyle, bu rezervler henüz kullanılmamıştır. Dünyanın keşfedilmiş en önemli bakır ve altın rezervleri de Belucistan'dadır. Avustralyalı bir madencilik şirketi olan *Tethyan*, Belucistan bölge yönetimi ile yaptığı anlaşma neticesinde 1990'lı yıllardan bu yana *Reço Diq* adlı bakır havzasındaki çalışmalarını sürdürmektedir. Reço Diq, aynı zamanda, altın rezervleri açısından da dünyanın en zengin havzalarından biridir. Daha fazla bilgi için bkz. "Reço Diq: Great Future Prospects", *Yaqeen*, c. 1, n. 2, 2010, s. 1-12.
- 61 Rabia Aslam, "Greed, Creed and Governance in Civil Conflicts: A Case Study of Balochistan", *Contemporary South Asia*, c. 19, n. 2, 2011, s. 196-197.
- 62 Güney Yıldız, "Kurdish-Jihadist Clashes Fracture Syria Opposition", *BBC News*, 18 Ağustos 2013, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23747711>, (Erişim tarihi 22 Mayıs 2014).
- 63 Amberin Zaman, "Hizbullah-PKK Çatışması Yeniden Mi Alevleniyor?", *Taraf*, 22 Kasım 2013.
- 64 Siddiqi, "Security Dynamics...", s. 158.
- 65 Mariam Mufti, "Religion and Militancy in Pakistan and Afghanistan", *CSIS*, 2012, s. 40-42.
- 66 Denise Natali, "PKK Challenges Barzani in Iraqi Kurdistan", *Al Monitor*, 9 Mayıs 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/05/pkk-barzani-challenge-kurdistan.html>, (Erişim tarihi 05.06.2014).
- 67 Ziad Haider, "Baluchis, Beijing and Pakistan's Gwadar Port", *Georgetown Journal of International Affairs*, Kış/İlkbahar 2005, s. 95-103.
- 68 Aryaman Bhatnagar ve Divya John, "Accessing Afghanistan and Central Asia: Importance of Chahabart to India", *Observer Research Foundation (ORF) Special Report*, n.4, Ekim 2013.

- 69 Patrick B. Johnston ve Anoop K. Sarbahi, "The Impact of US Drone Strikes on Terrorism in Pakistan and Afghanistan", <http://patrickjohnston.info/materials/drones.pdf>, (Erişim tarihi 01.06.2014).
- 70 Sınır tanımayan haberciler listesinde Türkiye 154., Pakistan 159., İran ise 174. sırada yer almaktadır. "2013 World Press Freedom Index: Dashed Hopes After Spring", *Reporters Without Borders*, <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2013,1054.html>, (Erişim tarihi 13.05.2014).
- 71 Danimarka merkezli Roj TV'nin yayınları sorun yaratsa da, Ocak 2009'da açılmış TRT 6 ile 24 saat Kürtçe yayın yapan bir devlet televizyonunun açılmış olması, Türkiye'den yayın yapan Dünya TV ile Gün Radyo ve TV'nin yanı sıra Avrupa merkezli Newroz TV, Mezopotamya TV, Roj TV'nin devamı olarak kurulmuş olan Nuçe TV, Sterk TV ve Kuzey Irak merkezli Vın TV'nin uydu üzerinden izlenebiliyor oluşu ve Türkçe yayın yapıyor olsa da Kürt kimliğine yaslanan Özgür Gündem adlı gazete ile Kürtçe yayın yapan yüzlerce internet sitesinin varlığı Türkiye'de Kürt kimliğine odaklanmış medya organlarının etkinliğinin ve görünürlüğünün arttığını göstermektedir.
- 72 İpek Demir, "Battling with Memleket in London: the Kurdish Diaspora's Engagement with Turkey", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, c. 38, n. 5, 2012, s. 815-831.
- 73 Jahani, "StateControl...", s.5. "TheBalochHalBanned", *TheBalochHal*, 11 Eylül 2010, <http://thebalochhal.com/2010/11/09/the-baloch-hal-banned>, (Erişim tarihi 07.06.2014).
- 74 Harold Schiffman, *Language Policy and Language Conflict in Afghanistan and Its Neighbors: the Changing Politics of Language Choice*, Leiden: Brill Publishing 2011, s. 330-331.
- 75 "Turkey 2013 Progress Report", *European Commission*, 16 Ekim 2013, http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2013/package/brochures/turkey_2013.pdf, (Erişim tarihi 07.06.2014).
- 76 David E. Sanger ve Eric Schmitt, "US Weighs Taliban Strike into Pakistan", *The New York Times*, 17 Mart 2009.
- 77 Pu Zhendong ve Chen Peng, "Pakistan, China to Step up Energy, Trade Projects", *China Daily*, 17 Şubat 2014, http://www.chinadaily.com.cn/china/2014-02/17/content_17285626.htm, (Erişim tarihi 31.05.2014).
- 78 Kürt tarihi, dili ve kültürü alanında yaptığı çalışmalarla bilinen ve Kürt ulusçuluğuna dair en önemli kurumsal yapılardan biri olarak görülebilecek Paris Kürt Enstitüsü'nün başkanı Kendal Nezan'ın yalnızca Fransa'ya odaklanarak verdiği bilgiler dahi Kürtlerin Avrupa'da ne denli görünür ve etkin olduklarını kanıtlamaktadır. Nitekim Nezan'a göre, bugün Fransızların %74'ü Kürtlerin tezlerine destek vermekte, yani Kürt ulusçuluğuna sempatiyle yaklaşmaktadır. Bunun yanı sıra, yalnızca Fransa'da, 450'yi aşkın Kürt genci üniversite eğitimi almıştır. 20 civarında profesör ve doçent unvanına sahip Kürt kökenli akademisyen Fransız üniversitelerinde çalışmakta, onlarca doktor, avukat ve sanatçı da Fransa'da yaşamını sürdürmektedir. Hatta uluslararası Fransızca şiir ödülünü Kürt kökenli bir Fransız vatandaşı olan Şeyhmus Dağtekin kazanmış, İranlı Kürt Amira Casar da Fransa'nın tanınan tiyatro ve film oyuncusu haline gelmiştir. Fransız TV5 kanalında da Kürt kökenli Demet Korkmaz sunuculuk yapmaktadır. Kürt kökenli yönetmen Hüner Salem de Fransa'nın tanınan yönetmenlerinden biridir. Bkz. "Kendal Nezan: 30 Yılda Büyük Mesafe Alan Kürt Diasporası Çözümüne Katkıda Bulunabilir", *T24*, 12 Aralık 2013, <http://t24.com.tr/haber/kendal-nezan-30-yilda-kurt-diasporasi-cok-buyuk-bir-mesafe-kat-etmistir,245923>, (Erişim tarihi 26 Mayıs 2014).
- 79 Demir, "Battling with...", s. 815-831.
- 80 Wajih Anwar, "PML-N and BNP-M Agree on Seat Adjustment in Balochistan", *Dawn*, 10 Nisan 2013, <http://www.dawn.com/news/801640/pml-n-and-bnp-m-agree-on-seat-adjustment-in-balochistan>, (Erişim tarihi 29.05.2014).
- 81 Bansal, "Factors Leading...", s. 185.